

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesindeki Gücü: Zorlayıcı Olmayan Gücün İmkân ve Sınırları

Talha KÖSE*

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Köse, Talha, “Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesindeki Gücü: Zorlayıcı Olmayan Gücün İmkân ve Sınırları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 41 (Bahar 2014), s. 29-61.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türkiye'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bölgesindeki Gücü: Zorlayıcı Olmayan Gücün İmkân ve Sınırları

Talha KÖSE*

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin son yıllarda uluslararası arenadaki gücüne dair tartışmaları kuramsal bir bakış açısı ile incelemektedir. Zorlayıcı olmayan gücün değişik formları Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinlerinin içerisinde farklı kuramsal okullar tarafından ele alınmaktadır. Yumuşak güç, ekonomik entegrasyon, kültürel diplomasi ve uyumsuzluk çözümleri gibi dış politika enstrümanları, zorlayıcı olmayan gücün ön plana çıkan uygulama alanlarıdır. Gücün zorlayıcı olmayan formlarının, Dünya siyasetinde ve özelde de "Arap Baharı" süreci ile otoriter rejimlerin tasfiye olduğu Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde daha önemli hale geleceği iddia edilmektedir. Türkiye'nin bu bölgeye dair zorlayıcı olmayan gücü, bu gücün kaynakları ve sınırları eleştirel bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Zorlayıcı Olmayan Güç, Yumuşak Güç, Uyuşmazlık Çözümleri, Kültürel Diplomasi, Türk Dış Politikası, Ortadoğu ve Kuzey Afrika.

Turkey's Power in the Middle East and North Africa: An Assessment of the Potential and the Limits of Non-Coercive Power

ABSTRACT

This study aims to examine the debates on Turkey's power in international arena with a theoretical perspective. Various theoretical schools in Political Science and International Relations analyze forms of non-coercive power in different ways. Soft power, economic interdependence, cultural power and conflict resolution are predominant practical non-coercive foreign policy instruments. Turkish foreign policy has made remarkable progress in these fields in the last decade. The study argues that non-coercive power will become more central in World politics in the coming years. Non-coercive forms of power will especially be more important for the Middle East and North Africa, where the authoritarian regimes are dissolving under the influence of the "Arab Spring".

Keywords: Non-coercive Power, Soft Power, Conflict Resolution, Cultural Diplomacy, Turkish Foreign Policy, Middle East and North Africa.

* Yard.Doç. Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İTBF, İstanbul Şehir Üniversitesi, E-posta: talhakose@sehir.edu.tr. Bu çalışmaya değerli yorum ve eleştirileri ile katkıda bulunan Tuncay Kardeş, Muzaffer Şenel ve hakemlere teşekkür ederim.

Son yıllarda Türkiye'nin uluslararası arenadaki gücünün değişimine dair tartışmalar belirli aralıklarla gündeme gelmektedir. Bu tartışmalar ağırlıklı olarak konjonktürel dalgalanmalara paralel seyir izlemektedir. Küresel ve bölgesel dönüşümleri açıklamaya yönelik analizlerden Türkiye'nin gücünde hızlı iniş çıkışlar olduğu izlenimi doğmaktadır. Bu analizler çoğu zaman güce dair iktisadi, siyasi, diplomatik veya kültürel öğelerden birini veya ikisini merkeze alan tek boyutlu değerlendirmelere dayanmaktadır. Türkiye'nin bölgesel güç haline gelmesi¹, artan yumuşak gücü, ekonomik gücü ve etkisindeki değişim² ve caydırıcılık potansiyeli³ gibi konular bu bağlamda tartışılmaktadır. Türkiye'nin uluslararası güç dağılımında nerede durduğu ve karşılaştırmalı olarak diğer aktörlere göre konumu, bir bölgesel güç haline mi geldiği yoksa orta büyüklükte bir güç mü olduğu gibi hususlar bu çerçevede uzunca bir süredir tartışılmaktadır⁴.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin gücüne dair tartışmalara kuramsal bir boyut katarak Türkiye'nin "Arap Baharı" sonrasında Kuzey Afrika ve Ortadoğu (KAO) bölgesindeki zorlayıcı olmayan gücünün boyutlarını tartışmaktadır. Hâlihazırda bölgede yaşanan hızlı değişim Türkiye'nin zorlayıcı olmayan güç potansiyelini konjonktürel olarak etkisiz kılmıştır. Ancak gerek bölgedeki gerekse dünyadaki değişim dinamikleri incelendiğinde yumuşak güç⁵, uyuşmazlık çözümleri⁶, kültürel diplomasi⁷ ve bölgesel ekonomik entegrasyon gibi zorlayıcı olmayan güç unsurlarının önümüzdeki dönemde daha da fazla önem kazanacağı öngörülmektedir. Dünya genelinde de gücün hızla ulus altı ve ulus ötesi aktörlere yayıldığı bir süreci yaşamaktayız. Bu süreçte devlet merkezli klasik diplomasi haricindeki dış politika enstrümanlarının daha ağırlıklı bir rol oynaması beklenmektedir. Son yıllarda Türk dış politikası da bu değişim sürecine uyum sağlayabilmek için önemli adımlar atmaktadır. Bu çalışma bu adımları detaylandırarak güç tartışmaları içinde ele almaktadır.

1 Ziya Öniş, "Turkey and the Middle East After September 11: The Importance of the EU Dimension", *Turkish Political Quarterly*, Cilt 2, No. 3, 2003, s. 1-9.

2 Kemal Kirişçi, "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State." *New Perspectives on Turkey*, Cilt 40, No. 1, 2009, s. 29-57. Kemal Kirişçi, ve Neslihan. İ Kaptanoğlu. "The Politics of Trade and Turkish Foreign Policy." *Middle Eastern Studies*, Cilt 47, No 5, 2011,705-724.

3 Fuat Aksu, *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008.

4 Barry Rubin ve Kemal Kirişçi, *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power*, Lynne Rienner, 2001; Hasan B. Yalçın, "The Concept of 'Middle Power' and the Recent Turkish Foreign Policy Activism", *Afro Eurasian Studies*, Cilt 1, No. 1, 2012, s.195- 213.

5 "Yumuşak güç" kavramının fikir babası Joseph S. Nye'a göre Yumuşak güç, istenilen şeyleri zorlama veya belli bir bedel ödeyerek ve ödüllendirme ile elde etmek yerine karşı tarafı etkileme yöntemiyle ve cezbederek elde etmektir, (Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs, 2004, s. x).

6 Uyuşmazlık çözümleri burada akademik bir disiplinin adı olarak değil; müzakere, arabuluculuk, kolaylaştırıcılık, sorun çözüm atölyeleri ve çatışma sonrası yapısal istikrar için yapılan müdahaleleri içeren pratik müdahale biçimleri şeklinde ele alınmaktadır.

7 Kristen Bound kültürel diplomasiyi daha geniş manası ile bilim, spor, popüler kültür, görsel ve sahne sanatları ve tarihi mirası da içerecek şekilde tanımlar ve yumuşak güçten ayırıştırır, Kristen Bound *et al. Cultural Diplomacy*, London, Demos, 2007, s. 15.

“Arap Baharı” Süreci ve Türkiye'nin Değişen Bölgesel Gücü

“Arap Baharı” sonrasında Türkiye'nin bölgesindeki etkinliğine dair değerlendirmeler yeniden önem kazanmaktadır; zira bu konuda birbiriyle çelişen iddialar ortaya atılmakta ve bu iddialar somut bir şekilde temellendirilememektedir. Küresel düzeyde gücün tabana yayılması ve dönüşümü nedeniyle artık daha fazla devlet gücün zorlayıcı olmayan formlarına yatırım yapmaktadır. Türkiye'nin özellikle son yıllarda KAO bölgesindeki etkisi ve bu etkinin muhatap halklar nezdinde algılanma biçimi ve Türkiye'nin bölgeye potansiyel etkileri yakından takip edilmektedir. Uzun vadede KAO bölgesinde devam eden değişim süreci neticesinde zorlayıcı olmayan ve kamuoylarını iknaya dayanan güç tanımının ve çeşitlerinin daha fazla önem kazanması beklenmektedir. Türkiye'nin uzun vadeli bölgesel güç projeksiyonu açısından, zorlayıcı olmayan gücün temel kaynakları olan yumuşak güç, ekonomik entegrasyon ve uyumsuzluk çözümleri gibi alanlara yatırım yapmakta olduğu gözlemlenmektedir.

Türkiye'nin gücüne dair tartışmalar, çoğu zaman tutarlı bir dayanak noktasından mahrumdur. Bu sebeple güç tartışmalarına kavramsal bir netlik ve tutarlılık kazandırmak ve güç kavramlarını zorlayıcı bir yaklaşımın ve sert güç vs. yumuşak güç ikileminin ötesine taşıyarak⁸ ele almak son derece mühimdir. Yine güç enstrümanlarını dünya siyasetindeki karmaşık ilişkilerin değişen eğilimleri bağlamında düşünmek de önem kazanmaktadır. Bilgi çağında cazibe ve iletişim gibi zorlayıcı olmayan araçlar ve yöntemlerle gerek kitlelerin tercihlerini ve fikirlerini şekillendirme kabiliyetinin gerekse karar alıcıların gündemlerini etkileme becerisinin, dış politika karar alıcıları için çok daha önemli bir hedef haline gelmesi beklenebilir. Bu öncelikler, güvenlik merkezli meselelere odaklanmaya alışmış olan Türk karar alıcılar için hâlâ oldukça yenidir. Dünya siyasetinin işleyişinde zorlayıcı gücün önemi inkâr edilemez ancak, zorlayıcı güç gelişen dünya siyasetinde alternatiflerine kıyasla daha maliyetli hale gelmektedir. Öte yandan zorlayıcı olmayan güç, zorlayıcı gücün bir tamamlayıcısı olarak düşünülmektedir; diğerini dışlayan bir alternatifi olarak değil.

Türkiye'nin askerî kapasitesi dışında ikna kabiliyeti ve muhataplarının tercihlerini şekillendirme becerilerinin ne olduğu ve bu araçları ne şekilde kullandığı bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.⁹ Uluslararası İlişkiler disiplini içindeki farklı paradigma-

8 Son yıllarda bu tartışmaya bu iki gücün bileşimi olan “akıl gücü” (*smart power*) kavramı da eklenmiştir. Nye, *The Future of Power*, başlıklı kitabının yedinci bölümünde akıl gücü yaklaşımını detaylı bir şekilde anlatmaktadır (Philedelphia, Public Affairs, 2011 s. 205-237).

9 Bu çalışma Türkiye'nin zorlayıcı olmayan gücünün bölgede nasıl bir etki bıraktığına ve ne şekilde algılandığına dair doğrudan açıklama getirmemektedir, çünkü böyle bir açıklama için kapsamlı kamuoyu anketleri ve saha çalışmasına dayalı verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda kaynaklık edecek çalışmalara örnek olarak TESEV tarafından 2010'dan bu yana yapılmakta olan “Ortadoğu'da Türkiye Algısı” ve *Brookings Institute*'den Shibley Telhami tarafından yürütülen “*Arab Public Opinion Survey*” verilebilir. Bu çalışmalar veri seti olarak araştırma yaptığımız konuya açıklık getirmektedir ama bilimsel veri olarak kullanılmalarında bazı sıkıntılar vardır, yani bu veriler, (Telhami'nin çalışması kısmen), akademik çalışmalarda kullanılmaya çok uygun veriler ortaya koyamamaktadır. Bu çalışma da Türkiye'nin geniş bir coğrafyada zorlayıcı olmayan gücünü ölçme iddiasından ziyade daha mütevazı bir hedefle bu gücün kaynaklarına, bu kaynakların sahada nasıl pratik edildiği ve güçlü ve zayıf yönlerine odaklanmıştır.

ların güç tanımları ve değerlendirmeleri önemli farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle Türkiye'nin gücü tartışılırken "Hangi tanıma göre?", "Hangi dönemi içerecek şekilde?" ve "Hangi muhataplar nezdinde?" sorularına cevap vermek gerekmektedir.

Uluslararası İlişkilerde Zorlayıcı Olmayan Güce Dair Yaklaşımlar

Uluslararası İlişkiler disiplininde temel alınan hâkim güç yaklaşımı, zorlama unsurlarını içeren bir güç tanımına paralel bir gelişme göstermiştir. Bilhassa Gerçekçilik haricindeki kuramsal paradigmlar gücün tanımını zorlamanın ötesinde telakki etmektedirler. Zorlama, A ile B arasında davranış biçimlerinde veya değerlerde bir çatışma söz konusu olduğunda A'nın mahrumiyet tehdidiyle B'nin itaatini sağlamasıdır. Öte yandan nüfuz, A'nın, zımnı veya açık bir ağır mahrumiyet tehdidinde başvurmaksızın B'nin davranış biçiminde değişikliğe yol açmasıdır.¹⁰ Foucault¹¹, Barnes¹² ve Hayvard¹³ gibi düşünürlerin de katkıları ile zamanlarda güç/ iktidar¹⁴ daha çok gerçeği inşa edebilme kabiliyeti ve süreçleri olarak algılanmaktadır. Robert Cox ve Stephen Gill gibi yeni-Gramşici kuramcılar ise fikirler, kurumlar ve üretim araçlarını içerecek şekilde daha çok katmanlı bir güç tanımı yapmaya çalışmışlardır¹⁵. Yeni-Gramşicilerin hegemonya kavramı, realistlerin tanımından farklı olarak tarihsel blok ile sınıf boyutunu ve iktidarın iktisadî ve fikrî boyutlarını da analizlerinde dikkate almaktadır. Güce dair bu alternatif yaklaşımların her biri farklı araştırma gündemlerini öncelemektedir; ancak Uluslararası İlişkilerin pratik alanındaki güç yaklaşımı kuramsal gelişmelerin gerisinde seyretmektedir.

Nye¹⁶ ile Barnett ve Duvall¹⁷ gibi Uluslararası İlişkiler kuramcıları bu farklı güç kavramlarını bir araya getirme veya en azından analitik olarak farklılaştırma çabasıdadır¹⁸. Nye'in *The Future of Power*¹⁹ adlı çalışmasındaki güç yaklaşımı bütün bu üç boyutu kuşatmaktadır. Nye güç kavramsallaştırmasında ontolojik ve epistemolojik bir tartışmaya girmekten kaçınmakta ve uluslararası meselelerde gücü değerlendirirken politika ile bağlantılı bir pragmatizmin ötesinde konuyu ele almaya çalışmaktadır. Bununla birlikte Nye'in yumuşak güç ve akıl güç kavramları, gücün maddi ve izole nosyonlarının sınırlılığını kabul etmektedir. Barnett ve Duvall'ın "üretken (*productive*) güç" kavramı da aktörlerin anlamlı eylemlerinden

10 Steven Lukes, *Power: A Radical View*, 2nd ed. Palgrave Macmillan, 2005, s.30

11 Paul Rabinow (der.), *The Foucault Reader*, Pantheon, 1984.

12 Barry Barnes, *The Nature of Power*, University of Illinois Press, 1988.

13 Clarissa R. Hayvard, *De-Facing Power*, Cambridge University Press, 2000.

14 İktidar ve güç kavramları Türkçe sosyal bilim literatüründe farklı anlamlarda kullanılmaktadır ancak, bu terimlerin İngilizcede karşılıkları örtüşmektedir.

15 Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", *Millennium-Journal of International Studies*, Cilt 12, No 2, 1983, s. 162-175.

16 Nye, *The Future of Power*.

17 Michael Barnett ve Raymond Duvall, "Power in International Politics", *International Organization*, Cilt 59, No. 1, 2005, s. 39-75.

18 David A. Baldwin, "Power and International Relations." Walter Carlsnaes et. al (der.), *Handbook of International Relations*, London: Sage, 2002, s. 179.

19 Nye, *The Future of Power*.

hareketle kurucu toplumsal süreçlere vurgu yapmaktadır.²⁰ Onlara göre üretken güç, tüm toplumsal öznelere, geniş ve genel toplumsal alanda gerek güç sistemleri gerekse söylemler yoluyla çeşitli toplumsal güçlerle donatır.²¹ Böylece üretken güç, anlamların şekil aldığı yollara odaklanmaktadır. Devlet dışı aktörler, şirketler, ulus-ötesi hareketler ve küresel ağlar, gerek kamuoyunun ve politikaların şekillenmesinde gerekse devletleri belirli tarzda eylemlere ve politikalara yönlendirmede çok daha fazla rol oynamaktadır.

Bu alternatif güç yaklaşımları içinde ön plana çıkan yumuşak güç kavramı birtakım sınırlılıkları nedeniyle eleştirilere maruz kalmaktadır; zira o da Gerçekçi güç analizinin öz-cülüğünü tekrar etmektedir.²² Yumuşak güç analizlerinin temel kavramı olan “cazibe”nin müphemliği, aynı zamanda yumuşak güç kavramsallaştırmasının önemli bir eksikliğidir.²³ Mattern, yumuşak gücü, araştırmaya daha elverişli bir hale getirmek üzere temel kavram olan “cazibe” yerine dil ve söylem üzerinde temsili güç ile inşa edilen alternatif bir kavramsallaştırma önermiştir.²⁴ Zira “cazibe”nin nedensel mekanizmalar aracılığıyla ölçülmesi veya takip edilmesi oldukça zordur. Yumuşak gücü eleştiren kuramlar da bu önemli metodolojik sınırlılığın üzerine eğilecek bu tarz araçlar sunmamaktadır. Son yıllarda yumuşak gücün ölçümü ve karşılaştırılmalı indeksinin oluşturulması konusunda bazı çalışmalar olmuştur²⁵ ancak bu konuda halen bilimsel ölçüm enstrümanları geliştirilememiştir.

Bilgi Çağında Gücün Değişen Doğası

Joseph Nye'in gücü konu alan çalışmasında²⁶ vurguladığı gibi, küresel siyasette gücün iki büyük yapısal dönüşümü ile karşı karşıyayız: “gücün dönüşümü” ve “gücün yayılması”. Bu dönüşümler küresel siyasette karşılıklı etkileşimlerin doğasını etkileyecektir. Gücün yayılması, devlet dışı aktörlerin/tabandaki ağların ve ulus-ötesi örgütlerin, yeni gelişen uluslararası normların ve ağların küresel siyasette çok daha fazla rol oynayacakları manasına gelmektedir.²⁷ Devletler küresel siyasetin en önemli aktörü olmayı sürdürecektir; ancak onların kadir-i mutlak pozisyonuna, yeni ortaya çıkmakta olan çeşitli aktörler ve süreçler tarafından meydan okunmaktadır. Küresel ısınma, salgın hastalıklar, mali istikrarsızlık veya küresel terörizm gibi küresel meydan okumaların ancak ve ancak çok taraflılığı daha ileri boyutlara taşıyarak üzerine gidilebilir. Sadece devletler değil, STK'lar, dinî ve kültürel

20 Barnett ve Duvall, “Power in International Politics”, s.55.

21 Ibid, s.55

22 Pınar Bilgin ve Berivan Elitaş, Hard Power, Soft Power: Toward a More Realistic Power Analysis”, *Insight Turkey*, Cilt 10, No 2, 2008, s.11.

23 Janice B. Mattern, “Why Soft Power Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics”, *Millennium-Journal of International Studies*, Cilt 33, No 3, 2005, 583-612.

24 Mattern, “Why Soft Power Isn't So Soft”, s. 585-587.

25 Jonathan McClory, *The New Persuaders II: A 2011 Ranking of Soft Power*, Institute for Government, London, December 1, 2011.

26 Nye, *The Future of Power*.

27 Fabrizio Gilardi, “Transnational Diffusion: Norms, Ideas, and Policies”, Walter Carlsnaes et al. (der.) *Handbook of International Relations*, Thousand Oaks, Sage Publications, s. 453-477.

kanaat önderleri ve sanal âlemden örgütlenenler de dâhil ulus-ötesi ağlar da kamuoyunu şekillendirmede ve politik gündemlerini etkilemede bir nüfuza sahiptir.²⁸ Kimi akademisyenler ve karar alıcılar Avrupa-Atlantik merkezli dünya düzeninin düşüşüne dair tahminler yürütmektedir.²⁹ Bununla birlikte bu düşüşün “Asya merkezli bir dünya düzeni” veya “çok kutuplu bir dünya düzeni” ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağı konusunda bir ihtilaf söz konusudur.

Güç hem dikey hem de yatay olarak yayılmaktadır³⁰; bir diğer deyişle dünya siyasetini şekillendirmede hem ulus-altı hem de ulus-ötesi aktörler giderek daha fazla etkili hale gelmektedir. Önümüzdeki dönemde sosyal medya, bu nüfuz oyununun müzakere edileceği önemli bir araç olacaktır. Sosyal medya Filipinler’den İran’a, Mısır’dan dünyanın farklı köşelerine bireylerin hükümetlerine karşı harekete geçmelerinde önemli roller icra etmektedir.³¹ Son dönemde Arap dünyasında gerçekleşen isyanlarda sosyal medyanın rolü abartılmış olsa da vatandaşlar arasındaki ağların rolü siyasi dönüşümde önemlidir. Anne Marie Slaughter da³² bilgi toplumunda hem resmî hem de gayri resmî alanlarda ağların önemine vurgu yapmaktadır. Böyle bir dönüştürücü bağlamda geleneksel zorlayıcı gücün araçları ters tepki verebilir.

Türkiye’nin gücünü tam ve doğru olarak değerlendirebilmek için STK’ların, sivil toplum ağlarının ve şirketlerin de bir bütün olarak göz önüne alınması gerekir. Türk hükümetinin uyguladığı politikalar ile gerek resmî gerekse sivil bağlamlarda yüceltilen kültürel ve siyasi fikirler giderek daha önemli değerler haline gelmektedir. Dünya siyasetinde ilişkisel güç gittikçe daha fazla karmaşık ve çok boyutlu bir hal almaktadır. Gücün geliştirilmesi sıradan insanları cezbederek tercihlerini şekillendiren başta “yumuşak enstrümanlar” olmak üzere kaynakların çeşitliliğini zaruri kılmaktadır. Bilgi çağında devlet dışı aktörler, yerel ve ulus-ötesi ağlar gücün unsurları olarak gittikçe daha fazla rol oynayacaktır. Öte yandan gücün bütüncül tanımı, silahlar ve bilgi teknolojisinde büyük dönüşümleri de dışarıda bırakmamaktadır.

Türkiye yeni gelişen bir bölgesel güç olarak kabul edilmektedir. Türkiye’nin gerek bölgesel gerekse küresel ölçekte nüfuzunun, bu iki genel eğilime atıfla değerlendirilmesi gerekmektedir. Maddi olmayan kaynaklar ve rıza gücü insanların gönüllerini ve zihinlerini etkileme noktasındaki rekabette çok daha mühim unsurlar haline gelmektedir. Bu etki ise artan bir şekilde devlet dışı ve Batı dışı mecralara kayma eğilimindedir. Türkiye’nin gücüne dair değerlendirmelerde de bu eğilimler göz önünde bulundurulacaktır.

28 Alexander Cooley ve Kames Ron, “The NGO Scramble: Organizational Insecurity and the Political Economy of Transnational Action”, *International Security*, Cilt 27, No. 1, 2002, s. 5–39; Richard Price, “Transnational Civil Society and Advocacy in World Politics”, *World Politics*, Cilt 55, No 4, 2003, s. 579–606.

29 Fareed Zakaria, *The Post-American World*. W. W. Norton & Company, 2008.

30 Nye, *The Future of Power*, s.113.

31 Larry Diamond “Liberation Technology”, *Journal of Democracy*, Cilt 21, No. 3, 2010, 69–83.

32 Anne Marie Slaughter, *A New World Order*. Princeton, Princeton University Press, 2005.

Türkiye'nin KAO Bölgesinde Zorlayıcı Olmayan Gücünün Kaynakları

Türk dış politikasının gücündeki değişimler son yıllarda akademik tartışmalara konu olmakta³³; ancak bu konu, sistematik bir şekilde ve dünya siyasetindeki dönüşümlerle bağlantılı olarak tartışılmamaktadır. Türkiye'nin ve Türk dış politikasının Ortadoğu'da algılanması ve özellikle bölgede değişen Türkiye imajı üzerine yapılan çalışmaların sayısı da artmaktadır.³⁴ Türkiye imajı ve algısının da ötesinde, Ankara'nın siyaset değerleri ve pratikleri ve bunların siyaset yapıcıları ve kamuoyları nezdindeki etkileri Türkiye'nin gücünün henüz detaylı bir şekilde irdelenmemiş boyutlarıdır.

Nye, yumuşak gücün kaynaklarını üç temel başlıkta toplamaktadır: kültür, siyasi değerler ve dış politika pratikleri.³⁵ Bu üç temel başlığın yanı sıra Türkiye örneğinde, Türkiye'nin bulunduğu merkezî coğrafyasından ve tarihinden tevarüs eden zenginliğini olumlu ve olumsuz etkileri ile birlikte Türkiye'nin zorlayıcı olmayan gücünün kaynaklarına eklemek gerekmektedir.³⁶ Ayrıca Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki yapısal değişimler de Türkiye'nin farklı ve zorlayıcılık boyutu ağır basmayan bir politika sürdürülebilmesine imkân sağlamıştır. Türkiye'nin bu potansiyeli kısa bir süre öncesine kadar kimlik kırılması ve risk olarak algılanmakta iken, son dönemde bu çeşitlilik ve potansiyel Türk dış politikasının itici gücü olarak görülmeye başlanmıştır.³⁷ Dış politika paradigmasındaki bu değişime paralel olarak ekonomideki büyüme³⁸ de Türkiye'nin bölgedeki konumunu

33 Cengiz Çandar, *Turkey's "Soft Power" Strategy: A New Vision for a Multi-Polar World*, Ankara, SETA Foundation, December 2009.

34 Mensur Akgün et.al, *Ortadoğu'da Türkiye Algısı*, İstanbul, TESEV, Kasım 2012.

35 Nye, *Soft Power*, s. 11.

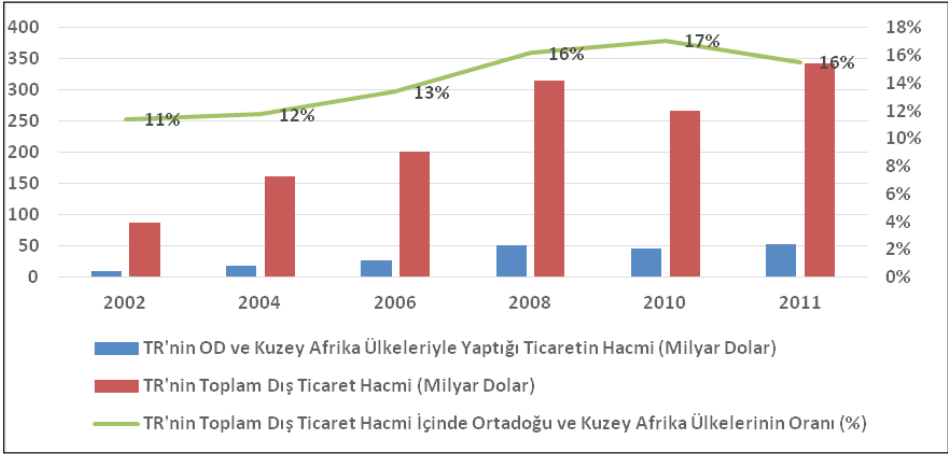
36 Mayıs 2009'dan bu yana Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmekte olan Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, eserinde klasik güç tanımında tarih, coğrafya, nüfus ve kültürü sabit veriler olarak tanımlamıştır ancak bu verileri tanımlama, yorumlama ve bunlarla ilgili politikaları hayata geçirmek için gerekli stratejik zihniyet, stratejik planlama ve siyasi iradeyi çarpan etkisine sahip değişkenler olarak tanımlamıştır (İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s. 17).

37 Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s.91-93. Ayrıca Davutoğlu'ndan önce Turgut Özal'ın Başbakan ve Cumhurbaşkanı olduğu dönemde (1983-1993) ve İsmail Cem'in Dışişleri Bakanı olduğu dönemlerde (1997-2002) de Türk dış politikasında belirli bölgelerle ekonomik ve kültürel entegrasyonu önceleyen çok boyutlu ve yapıcı dış politika yaklaşımı benimsenmiştir.

38 Türkiye'nin GSYİH 2002-2011 arasında ortalama yüzde 5,2 büyümüştür. Türk ekonomisinin son on yıllık performansına dair tek gösterge büyüme rakamı değildir. Türk ekonomisinin dışarıdan görünümünü etkileyen en belirgin gösterge GSYİH'daki değişimdir. Türkiye'nin bölgesel ekonomik etkileşim ile ilgili en belirgin gösterge ise Türkiye'nin bölge ile ticaret hacmidir. Türkiye'nin 2002 yılında 87,613 milyon \$ olan dış ticaret hacmi (51,554 ithalat ve 36,057 ihracat), 2012'de 389,019 milyon Dolar'a (236, 554 ithalat ve 136,469 ihracat) çıkmıştır. Aynı dönemde Türkiye'nin KAO ülkeleri ile olan ticaret hacminin toplam ticaret içindeki oranı yüzde 7'den yüzde 18'e çıkmıştır. Türkiye'nin AB ülkeleri ile olan ticaret hacmi önemli ölçüde artmakla birlikte toplam ticaret içerisindeki oran yüzde 48'den yüzde 38'e inmiştir. Üstelik 2002'de 15 olan AB üye ülke sayısı 27'ye yükselmiştir (TC Merkez Bankası verileri). Türkiye'nin son on yıllık ekonomik performansına dair olumlu ağırlıklı bir çalışma için Erdal T. Karagöl'ün "*AK Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi*", SETA Vakfı, Ankara, Mart 2013" ve ihtiyatlı iyimser bir değerlendirme için Seda Eken ve Susan Schadler'in "Turkey 2000-2010: A Decade of Transition Discussions Among Experts", DEIK Publications, 2012" çalışmaları incelenebilir.

güçlendirmiştir. Bu ekonomik büyüme aynı zamanda Türkiye'nin bölge ülkeleri ile olan ilişkilerine yansımış ve ticaret hacmi önemli ölçüde artmıştır. Türk malları ve şirketleri bölge ülkelerinde boy göstermeye başlamış, Türk ürünlerine ilgi artmış ve Türkiye'ye yapılan turistik seyahatlerde de kayda değer bir artış yaşanmıştır.³⁹ Ayrıca istikrarlı ekonomisi sayesinde Türkiye uluslararası yatırımcılar için bir cazibe merkezi olmaya başlamıştır.⁴⁰ Ticaret, kültür, turizm ve sivil toplum gibi alanlarda artan yatay iletişim toplumlar arası ağların güçlenmesine olanak sağlamaktadır.

Tablo 1. Türkiye'nin Ticaret Hacmi ve KAO

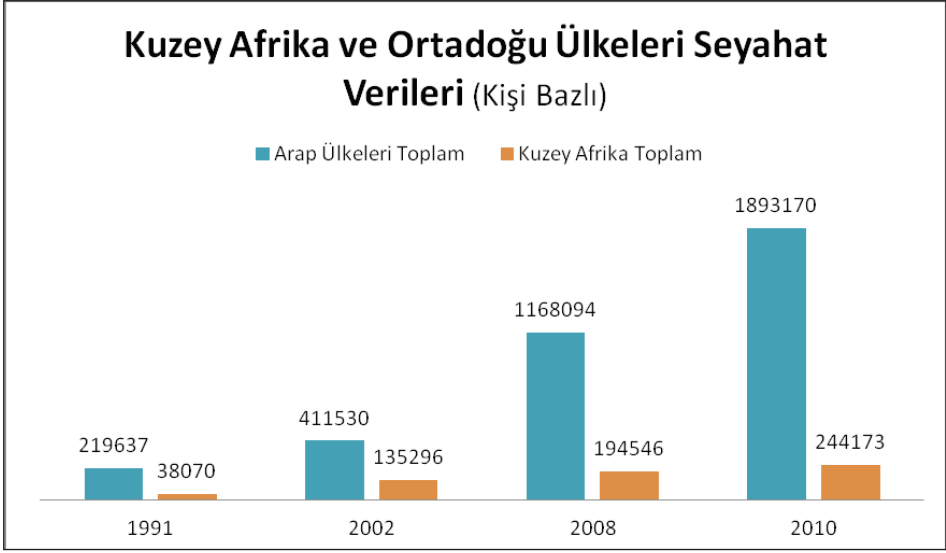

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

39 Tablo 2'de Türkiye'ye Ortadoğu'dan seyahat edenlerin sayısının 2002'den 2010'a yaklaşık 4,5 kat arttığı görülmektedir. Aynı dönemde Kuzey Afrika ülkelerinden Türkiye'ye seyahat yaklaşık iki kat artmıştır.

40 Kemal Kirişçi, "Turkey's Engagement with Its Neighborhood: A 'Synthetic' and Multidimensional Look at Turkey's Foreign Policy Transformation", *Turkish Studies*, Cilt 13, No. 3, 2012, 319-341. Türkiye 2005 başından 2012 sonuna kadar toplam 100 milyar doların üzerinde doğrudan yabancı yatırım almıştır ve bu toplamın içinde Avrupa ülkeleri 75,81 milyar dolar ile açık ara en yüksek toplam yatırımı yapmışlardır, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ise aynı dönemde 9,44 milyar dolar doğrudan yatırımda bulunmuşlardır (TCMB).

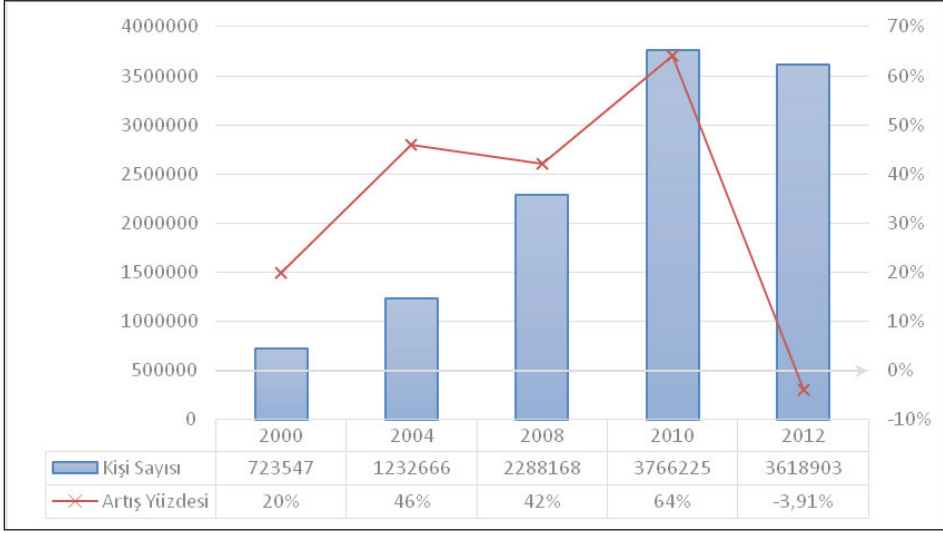
Tablo 2. Türkiye'ye Yapılan Seyahat Verileri

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

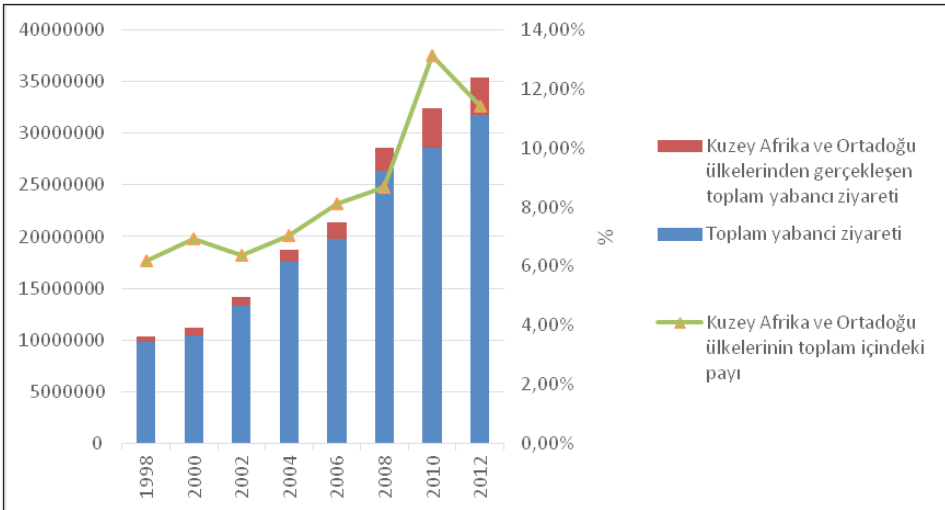
Tablo 3 KAO ülkelerinden Türkiye'ye yapılan seyahatlerinin yıllar içindeki değişimini ve artış oranlarını vermektedir. 2000 yılında 723 bin civarında olan bu sayı 2012 yılında 3,6 milyonun üzerine çıkmıştır. Tablo 4 ise Türkiye'ye yapılan toplam seyahatler, bu seyahatlerin içinde KAO ülkelerinden yapılan seyahatler ve KAO ülkelerinden yapılan seyahatlerin tüm seyahatler içindeki oranının değişimi ortaya konmaktadır. KAO ülkelerinden Türkiye'ye yapılan seyahatlerin toplam içindeki oranını 2000 yılında yüzde 6,9 iken bu sayı 2006'da yüzde 8,13'e 2012'de ise yüzde 11'e ulaşmıştır. KAO ülkelerinden Türkiye'ye yapılan seyahatlerin tüm seyahatler içindeki oranı 2010 yılında en yüksek seviyeye ulaşarak yüzde 13,15 olmuştur. 2010-2012 döneminde KAO ülkelerinden Türkiye'ye gerçekleşen toplam seyahatler yaklaşık yüzde 4 oranında azalmıştır. Yıllar bazında her dönemde (2010-2012 dönemindeki azalma bile göz önünde bulundurulduğunda), İrandan gerçekleşen seyahatler en büyük payı oluşturmaktadır. Aynı şekilde değerlendirildiğinde, İran'ı Suriye izlemektedir. 2010-2012 döneminde, İran ve Suriye dışındaki tüm Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin seyahat verilerinde artış olmuştur.

Tablo 3. KAO Ülkelerinden Türkiye'ye Gerçekleşen Seyahat Verileri (2000-2012)

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 4. 1998-2012 yılları arasında Türkiye'ye gerçekleşen toplam yabancı ziyareti ile KAO ülkelerinin payı

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye'nin zorlayıcı olmayan gücünün ön plana çıkan unsurları irdelenecektir. Bu unsurlar ana hatlarıyla üç temel başlık⁴¹ altında toplanabilir ki bunlar:

Türkiye'nin

- (1) dış politika vizyonu ve uygulamaları;
- (2) siyasi ve iktisadî boyutları ile Türkiye deneyimi/modeli;
- (3) artan sivil potansiyeli ve "kültürel gücüdür".

Dış Politika Vizyonu ve Uygulamaları

Geçen on senede Türk dış politikası bölgede Türkiye için yeni bir rol ve yeni bir kimlik tayin etmiştir. Bu rol "düzen kurucu aktör"⁴² ifadesiyle tanımlanmaktadır. Statükocu ve güvenlik merkezli dış politika paradigmalarının aksine bu dış politika yaklaşımı, bölge politikasında Türkiye'ye pro-aktif, çok boyutlu⁴³ bir rol biçmektedir. Türkiye'nin "düzen kurucu bir aktör" olma iddiası⁴⁴, AK Parti hükümetinin ikinci döneminden (2007-2011) itibaren daha belirgin bir hale gelmiştir.⁴⁵ Türkiye'nin özellikle Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika'daki resmi temsilciliklerinin sayısında kayda değer bir artış sağlanmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı 2000 yılından başlayarak 2012 sonuna kadar, çoğu Afrika'da olmak üzere 33 yeni büyükelçilik 15 yeni başkonsolosluk olmak üzere 48 yeni temsilcilik açmıştır. Türkiye'nin bu yeni eklenen temsilciliklerle birlikte dış temsilcilik sayısı 209'u bulmuştur ve bu sayının kısa süre sonra 221'e varması planlanmaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nun 2000'den bu yana açmış olduğu dış temsilcilikler için bkz. Tablo 5. Türk Dışişleri Bakanlığı'nun Yeni Açılan Dış Temsilcilikleri. KAO ülkelerindeki temsilciliklerin payı tüm yabancı temsilcilikler içindeki oranı yüzde 13,63'dür. Ayrıca Türkiye'deki yerleşik yabancı temsilciliklerin (büyükelçilik ve başkonsolosluk + 1 AB Delegasyonu Temsilciliği) sayısı 198'dir. Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine ait toplam 30 tane yabancı temsilcilik vardır (yüzde 15,22). Bahreyn, Umman, Tunus, Ürdün, Yemen dışındaki ülkelerin hem büyükelçilik hem de başkonsolosluk olarak ayrı temsilcilikleri bulunuyor.

41 Nye yumuşak gücün kaynakları olarak siyasi değerler, dış politika uygulamaları ve kültürü saymaktadır (Nye, *Soft Power*, s.11). Ekonomik entegrasyon ve siviller arası çok boyutlu ilişkiler bu çalışmada geniş anlamı ile zorlayıcı olmayan güç tanımı içine dahil edilmiştir.

42 "Davutoğlu: 'Türkiye düzen kurucu bir ülke'", *Hürriyet*, 23 Haziran 2009.

43 Bu dış politika yaklaşımının genel çerçevesi Ahmet Davutoğlu'nun "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007" makalesinde yer almaktadır (*Insight Turkey*, Cilt 10, No 1, 2008, s. 77-96).

44 "Davutoğlu: 'Türkiye düzen kurucu bir ülke'", *Hürriyet*.

45 İkinci döneminde (2007-2011) AK Parti hükümeti, askerî ve bürokratik yapı karşısında ülke içindeki gücünü konsolide etmiş ve çok daha önemlisi, Irak'ın geleceğine ilişkin Türkiye'nin güvenlik kaygıları minimum düzeyde sınırlandırılmıştır.

Tablo 5. Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Yeni Açılan Dış Temsilcilikleri

2001	Abuja Büyükelçilik (BE), Priştine BE
2002	
2003	Novorossisk Baş Konsolosluk (BK)
2004	Riga BE
2005	Viyana BK, St. Petersburg BK
2006	Podgorica BE, Astana BE (Almatı BE Astana BE oldu), Barselona BK
2007	Viyana BK, St. Petersburg BK
2008	Podgorica BE, Astana BE (Almatı BE Astana BE oldu), Barselona BK
2009	Mumbai BK, Basra BK, Darüsselam BE, Valetta BE, Toronto BK, Abidjan BE, Sao Paulo BK
2010	Yaounde BE, Akra BE, Bamako BE, Lima BE, Kampala BE, Bogota BE, Erbil BK, Luanda BE, Antananarivo BE, Boston BK, Gence BK
2011	Lusaka BE, Maputo BE, Nuakşot BE, Harare BE, Juba BE (Juba BK iken BE oldu), Mogadişu BE, Guangzhou BK, Banjul BE
2012	Niamey BE, Windhoek BE, Libreville BE, Ugudugu BE, Quito, BENaypidav BE, <i>Cibuti BE, Encemine BE, Konakri BE, Kolombo BE, Nantes BK, Bordeaux BK, Misurata BK</i>
TOPLAM: 209	
Büyükelçilik : 124	
Başkonsolosluk: 74	
Daimi Temsilcilik: 11	
Kaynak: Dışişleri Bakanlığı	

KAO ile Balkanlar bu yeni politikanın hayata geçirildiği asıl bölgeler olmuştur. İran nükleer krizinin yanı sıra, Suriye-İsrail, Suriye-İrak ile Filistin'deki, Irak'taki ve Lübnan'daki çatışan hizipler ve gruplar arasında aktif üçüncü-taraf rolü oynamıştır. Türkiye uyuşmazlık çözümü ve çatışma yönetimi enstrümanlarını aktif bir biçimde kullanmıştır. Türkiye'nin kendine biçtiği "düzen kurucu aktör" rolü karmaşık ve çok yönlü olup bölgesel siyaset, kültür, ekonomi, yapısal barış inşası ve güvenlik alanlarında liderlik rollerini kapsamaktadır. Bu rol, geleneksel diplomasi, güçler dengesi ve zorlayıcı diplomasi metodlarının yanı sıra yeni bir vizyonu ve yeni dış politika enstrümanlarını gerekli kılmıştır. Türkiye'nin bölgedeki etkinliğinin önemli ayaklarından birisi de gerek elitler gerekse halk düzeyinde genel imajını dönüştürme ve güven inşası görevidir. Türkiye'nin temel hedefleri arasında bölge politikasında güvenlik eksenli yaklaşımı dönüştürme ve kamu diplomasisine yatırım, bölgede kültürel ve ekonomik entegrasyonu artırma ve barış için aktif bir arabulucu olarak etkili bir bölgesel aktör haline gelme sıralanabilir. Bütün bu görevler bütüncül dış politika girişimi ile yakından bağlantılıdır.

Resmî düzeyde Türkiye birtakım işbirliği ve çatışma çözümü mekanizmaları kurmuştur. 2008 yazında Gürcistan-Güney Osetya/Rusya Federasyonu krizi bağlamında gündeme gelen Kafkasya İstikrar ve İşbirliği Platformu ve 2004 yılı sonlarında başlatılan Medeniyetler İttifakı projesi⁴⁶ gibi platformların yanı sıra Rusya Federasyonu, Yunanistan, Irak ve Suriye ile yüksek düzeyli stratejik işbirliği konseyleri kurulması iletişim, işbirliği ve çatışma yönetimi çabalarını kurumsallaştırma girişimlerinin göstergesidir.

Türkiye, Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) 4. Konferansı'na 7-13 Mayıs 2011 tarihinde ev sahipliği yapmıştır. Türkiye'nin aktif girişimleri ile EAGÜ İstanbul Eylem Planı ve İstanbul Bildirisi kabul edilmiştir⁴⁷. Öte yandan Türkiye'nin Resmî Kalkınma Yardımları (ODA), 2011 yılı itibari ile bir milyar dolar (1.273 milyar dolar) seviyesini aşmıştır.⁴⁸ KAO ülkelerine aktarılan resmî kalkınma yardımlarının 2001-2011 yılları arasındaki değişim yüzdesi yaklaşık yüzde 1000'dir. Türkiye'nin KAO ülkelerine yapmış olduğu resmî kalkınma yardımlarının bütün kalkınma yardımları içindeki oranı 2001 yılında yüzde 1,71 iken bu oran 2007 yılında yüzde 18,3, 2011'de ise yüzde 21,7'ye ulaşmıştır.

Tablo 6. Türkiye'nin Resmî Kalkınma Yardımları

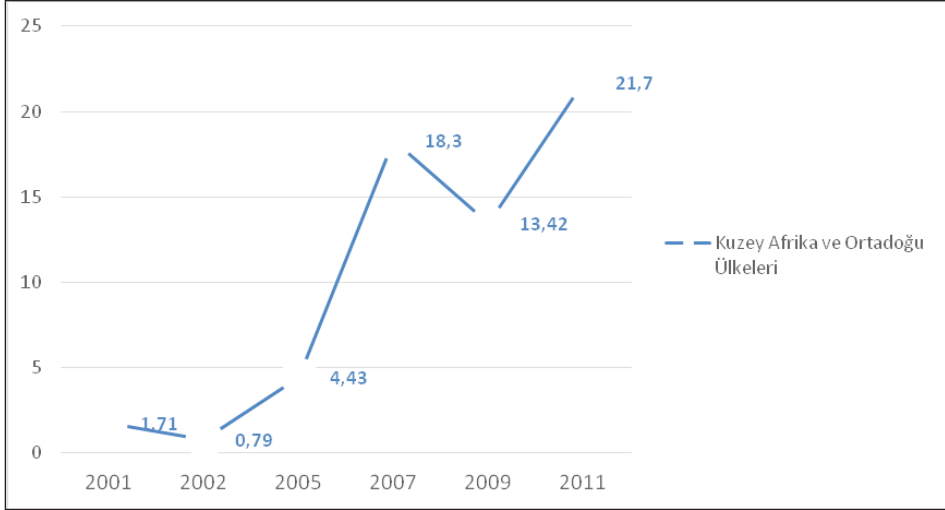

Kaynak: TİKA

46 Talha Köse, "The Alliance of Civilizations: Possibilities of Conflict Resolution at the Civilizational Level", *Insight Turkey*, Cilt 11, No 3, 77-95; 2009; Ali Balcı ve Nebi Miş, "Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?", *Turkish Studies*, Cilt 9, No 3, 2008, s. 387-406.

47 Türkiye'nin kalkınma işbirliklerine dair kapsamlı bilgi TC Dışişleri Bakanlığı web sitesinden edinilebilir <http://www.mfa.gov.tr/turkiyenin-kalkinma-isbirligi.tr.mfa>.

48 Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarında 2004'ten 2011'e yaklaşık 3,5 kat artış olmuştur, bkz. Tablo 4. Türkiye'nin Resmî Kalkınma Yardımları.

Tablo 7. KAO Ülkelerinin Toplam Resmî Kalkınma Yardımlarındaki Payının 2001-2011 Dönemindeki Yüzdesele Değişimi

Kaynak: OECD

Finlandiya ile birlikte Eylül 2010'da "Barış İçin Arabuluculuk İnisiyatifi"ni başlatmıştır.⁴⁹ 22 Haziran 2012'de BM Genel Kurulu, Türkiye tarafından başlatılan bir girişimin sonucu olarak ortaya çıkan "Etkin Arabuluculuk İçin Kılavuz"⁵⁰ (*Guidance for Effective Mediation*) kabul edilip yayımlanmıştır. Ekonomi, kültürel değişim, kamu diplomasisi, kriz yönetimi enstrümanları, güven inşası tedbirleri, sürdürülebilir diyalog mekanizmaları ve yapısal barış inşası günümüz Türk dış politikasının temel ayakları haline gelmiştir.

Son on senede -Suriye krizine kadar- Türk dış politikası, pasif ve güvenlik odaklı bir rolden bölgesel barış ve istikrar için pro-aktif roller üstlenebilen bir aktöre tedrici olarak evrilmiştir. Arabuluculuk, düzenli iletişim, iyi komşuluk ilişkileri ve çatışma çözümü çabaları bu aktif dış politikanın önemli noktaları olmuştur.⁵¹ Diğer taraftan hükümet-dışı aktörler çok-kanallı diplomasi çerçevesinde daha aktif roller oynamaya başlamıştır. Hiç şüphesiz bu değişim, siyasi istikrar ve iktisadi büyüme ile Türkiye'nin kendi kültürel, tarihi ve coğrafi zenginliğini yeniden keşfetme çabaları sayesinde mümkün olabilmektedir.

49 Ahmet Davutoğlu, *2013 Yılına Girerken Dış Politikamız*, Dışişleri Bakanlığı'nın 2013 Mali Yılı Bütçe Tasarısı'nın TBMM Genel Kurulu'na sunulması vesilesiyle hazırlanan kitapçık, Ankara, 2012, s.101-102.

50 "UN launches guidance to ensure effective conflict mediation", <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=43086&Cr=mediation&Cr1#.UNlu17bqrek> (Erişim Tarihi 25 Aralık 2012)

51 Talha Köse, "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği Ve Çatışma Çözümlerini Keşfi", Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Mesut Özcan (ed.) *Türk Dış Politikası Yılı 2010*, Ankara, SETA Yayınları, 2011, s.621-662.

Ülke içinde iktisadî ve siyasî istikrar, Türk dış politikasının uygulamasında yeni dış politika araçlarını benimseme sürecini hızlandırmıştır. Bu bağlamda Türk şirketleri, yardım kuruluşları, hükümet ve hükümet-dışı temsilcilikler sahada aktif olup halk düzeyinde daha geniş bir etki yapmaktadır. Yerel halk düzeyindeki siyaset pratikleri ve istikrar girişimlerini daha büyük resmin mikrokozmu olarak gören yaklaşımlar da vardır.⁵² Türkiye'de bu dönemde dış politika yapımı bütüncül bir girişim olarak kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. İktisadî alandaki istikrarlı büyüme sayesinde siyasî istikrar ve çok boyutlu dış politika geniş komşu coğrafyada çok sayıda insanın dikkatini çekmiştir. Dışişleri Bakanlığı yaptığı sıralarda, kendi dönemlerinde izlenen politikanın önceki dönemlerden farklılaşmasına vurgu yapan Abdullah Gül, "değer temelli" bir siyaset izleyerek, yumuşak güçlerini arttırmaya çalıştıklarını vurgulamaktaydı.⁵³ Türkiye'nin değer temelli ve tutarlı olma iddiasındaki bu dış politikası, zaman zaman Türk dış politikasının işleyişinde -Suriye krizinde olduğu gibi- bazı sınırlılıklara da neden olmuştur.

Son dönemde özellikle Suriye krizi ve Irak ile olan inişli çıkışlı ilişkiler bağlamında Türkiye'nin gücüne dair önemli eleştiriler getirilmektedir. Bu tıkanıklıklar, Türkiye'nin gücündeki yapısal bir düşüşe değil, daha ziyade zorlayıcı gücünün sınırlarına işaret etmektedir. Bu gidişat eğer devam ederek çatışmacı bir forma bürünürse gerek Türk dış politikasının gerekse Türkiye'nin uluslararası alandaki cazibesine zarar verebilme potansiyeline sahiptir. Öte yandan Türkiye'nin insanî konulardaki tavrının ve tutarlı politikalarının bölge ülkelerinin kamuoyları ve başka ülkelerin karar alıcıları nezdinde olumlu etkileri olmaktadır.⁵⁴

Türkiye bölgesel krizlerde arabulucu rolü kazanarak Lübnan ve Irak'ta etnik ve mezhepsel gruplar arasında dengeli ilişkilerin sürdürülmesi için çaba harcamıştır. Yine Ankara, İsrail-Suriye arasında arabuluculuk yapmış ve Irak-Suriye arasında da sorunların aşılması noktasında uzlaştırma çabalarında bulunmuştur. İran nükleer krizinin diplomatik yöntemlerle çözülebilmesi için halen aktif bir diplomasi yürütmektedir. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile güvenlik kaygıları ekseninde sürdürülen gerilimli ilişkiler yerini ekonomik entegrasyon ve siyasi koordinasyona bırakmıştır.⁵⁵ Irak'ta direnişi destekleyen Sünni grupların siyasî sürece dâhil olarak birleşik Irak'ın geleceğinde daha aktif rol almaları için başarılı girişimlerde bulunmuştur.⁵⁶ Türkiye'nin bölgesel sorunlarda adil ve aktif bir üçüncül taraf haline gelmesi Ortadoğu'daki yumuşak gücünün en önemli kaynaklarından.

Bu politikaların hayata geçirilmeleri sonucunda Türkiye'nin BM ve NATO bünyesinde Balkanlar ve Afganistan'daki faaliyetleri ve bölgesel barış ve istikrar için aktif çar-

52 Lederach'a göre yerel halk düzeyi daha büyük resmin bir mikrokozmutur. Jean P. Lederach, *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington D.C., United States Institute of Peace, 1997, s.39-46.

53 Abdullah Gül, *Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları*, Ankara, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 2007.

54 Shibley Telhami, *The 2011 Arab Public Opinion Poll*, Brookings Institution. Washington D.C., November 21, 2011. <http://www.brookings.edu/research/reports/2011/11/21-arab-public-opinion-telhami>.

55 Mesut Özcan, "From distance to engagement: Turkish policy towards the Middle East, Iraq and Iraqi Kurds", *Insight Turkey*, Cilt 13, No. 2, 2011, s.71-92.

56 Gürkan Zengin, *Hoca: Türk Dış Politikası'nda Davutoğlu Etkisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011, s.162-165, Özcan, "From distance to engagement", s.83.

baları bölge liderleri ve halkları nezdinde olumlu bir imaj oluşturmuştur. Türkiye bahsi geçen genel girişimlerinin yanında, özelde Ortadoğu'da tüm tarafların ve tüm konuların tartışılmadan barış ve istikrarın sağlanamayacağını savunarak bölgesel barışa dair bütüncül bir yaklaşım sergilemiştir. Öte yandan ABD'nin Irak'ı işgaline karşı mesafeli tavrı, Filistin-İsrail ilişkilerindeki tavrı, İsrail'in Gazze ve Lübnan'da aşırı şiddet kullanmasına karşı eleştirel yaklaşımları⁵⁷ ve Davos'ta İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e yönelik eleştirel çıkışları da bölge kamuoyu nezdinde Başbakan Erdoğan'ın popülerliğini artırmıştır.⁵⁸ Shibley Telhami tarafından 2011'de kamuoyuna açıklanan Arap Kamuoyu Araştırma Anketi'ne göre Erdoğan 2011 yılında bölgede yüzde 22 ile en popüler lider konumundaydı (Erdoğan'ı yüzde 13 ile Ahmedinejad ve Hasan Nasrallah takip etmekteydi). Erdoğan aynı ankette 2010 yılında yine yüzde 22, 2009'da ise yüzde 4 oy almıştı.⁵⁹

Tüm bu politikalar Suriye'de devam eden kriz ve iç savaş nedeni ile yapısal bir dönüşüme uğramıştır ve güvenlik eksensiz politikaların dış politika uygulamalarındaki ağırlığı 2011 ortası itibarı ile yeniden artmaya başlamıştır. Aktif, çok boyutlu ve bölgesel düzen inşa etme iddiasındaki dış politika pratikleri, Türkiye'nin uluslararası arenadaki profilini önemli ölçüde artırmış ve Türkiye'yi daha görünür kılmıştır. Ancak aktivizm son zamanlarda Türkiye'nin bölgesel rakipleri tarafından daha rekabetçi olarak algılanmaktadır.

Siyasî ve İktisadî İstikrar Konusunda Türkiye Tecrübesi

Türkiye'nin diğer bir gücü ve önemi, Müslüman kimliği ile demokratik değerleri ve Batılı siyasî ve iktisadî sistemi bağdaştırma yolundaki çabalarının başarısından kaynaklanmaktadır. Bu başarı kendi içinde siyasî ve iktisadî bunalım yaşayan Müslüman toplumlar tarafından dikkatle takip edilmekte ve bunun bölgedeki bazı gelişmelere ilham kaynağı olduğu iddia edilmektedir. Tüm bu yaklaşımların ötesinde Türkiye'nin etkisini artıran asıl özelliği, birden fazla kimliğe sahip olması ve bu kimlikleri birbiriyle uyum içinde sahiplenme ve sürdürebilme yönünde sarf ettiği çabalarıdır.

Türkiye'nin yumuşak gücünün temel kaynağı Doğu ile Batı'ya dair siyasî, kültürel ve sosyo-ekonomik değerleri bünyesinde bağdaştırma çabalarına dayanmaktadır. Gerek Batılı gerekse Müslüman akademisyenler ve politika yapımcılar, Arap Dünyasının dönüşümüne bir model veya örnek olarak Türkiye'nin önemine vurgu yapmaktadır. Avrupalı ve Amerikalı siyasiler ve akademisyenler nezdinde bir "model" olarak Türkiye'ye duyulan güven, seküler bir Müslüman ülke ve liberal piyasaya dayalı bir demokrasi olmasından kaynaklanmaktadır. Arap/Müslüman toplumlar için Türkiye'nin reform ve demokratikleşme tecrübesi, dönüşümün önemli bir örneğini teşkil etmektedir⁶⁰. Kirişçi, Türk modelinin Ortadoğu'nun il-

57 Basheer M Nafi, "The Arabs and Modern Turkey: A Century of Changing Perceptions", Insight Turkey, Cilt 11, No.1, 2009, s. 77.

58 "Davos boosted Erdoğan's popularity" <http://www.todayszaman.com/news-166223-davos-boosted-erdogans-popularity.html> (7 February 2009).

59 Telhami "Arab Public Opinion Survey 2011".

60 Gönül Tol, "The 'Turkish Model' in the Middle East", *Current History*, Cilt111, No.749, Aralık 2012, s.754; Burhanettin Duran ve Nuh Yılmaz, "Whose Model? Which Turkey?", *Foreign Policy*, The Middle East Channel, 8 Şubat 2011; Mehmet Yeğin, "Turkey as a 'Companion' not a 'Model' to the Middle East", *Turkish Weekly*, 25 Şubat 2011.

gisini celbetmesiyle ilgili “gösterge etkisi (*demonstrative effect*)” kavramını kullanmaktadır.⁶¹ Kirişçi'ye göre Türkiye'yi ticaret, yatırım ve alışveriş yoluyla göze çarpar hale getiren “tüccar devlet”in yükselişi, demokratikleşme tecrübesinin yayılması ve Türkiye ile Ortadoğu halkları arasında daha serbest dolaşımı teşvik eden politikaların uygulanmasını da içeren “yeni dış politikasının” yarattığı olumlu imaj Türk modelinin başlıca unsurlarıdır.⁶²

Türkiye tecrübesi veya “Türk modeli” olarak ifade bulan siyasi dönüşüm sürecinde Türkiye'nin AB ile olan yakın ilişkilerinin ve AB'ye üyelik perspektifindeki uyum sürecinin önemli rolü olmuştur. Türkiye'nin son dönemde yaşamış olduğu, demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve yeni dış politika pratikleri bu dönüşümün en belirgin özellikleridir. 1990'lı yılların ortasından sonra başlayan ve 2000'lerin başı ile ivme kazanan siyasi ve ekonomik reformlar Türkiye'nin siyasi dönüşümü ve demokratikleşmesini olumlu şekilde etkilemiştir. Yılmaz ve Öniş, bu dönemi Türkiye için “Avrupalılaştırmanın altın çağı” olarak ifade etmişlerdir.⁶³ Ekonomik sistemin kurumsallaşmasında, demokratikleşme alanında ve dış politika pratiklerindeki dönüşümlerin büyük ölçüde AB uyum çabalarının etkisiyle olduğunu vurgulamışlardır.⁶⁴ AB'ye tam üyelik hedefi ve bu hedef doğrultusundaki siyasi reformlar etrafında oluşan geniş tabanlı koalisyon bu reformların daha seri şekilde işlerlik kazanmasında etkili oldu.⁶⁵

İktisadi reformlar, mali disiplin ve şeffaflığın artmasında da AB reformlarının katkısı yadsınamaz. Ekonomi alanındaki yapısal reformlar Türkiye'yi Avrupalı yatırımcılar açısından daha cazip hale getirmiştir. Bu reformlar sonrası AB ülkelerinden Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) da artarak Türk ekonomisinin büyümesine katkıda bulunmuştur. Bu etki 2005 sonlarından itibaren tam üyelik perspektifinin sekteye uğraması ile farklı bir boyuta geçmiştir. Türkiye'nin AB tam üyelik süreci ve bu süreçte yaşadıkları, AB haricinde de yakından takip edilmektedir. “Türkiye modeli” söylemi 1990'lardan itibaren daha çok Batılı ülkelerin siyasi öncelikleri ekseninde tartışma konusu olmuştur. Türkiye'nin siyasi dönüşümü ve demokratikleşmesi ve AB'ye entegrasyonu, Ortadoğu ve Avrasyadaki diğer rejimlere olumlu örnek olarak gösterilmiştir Türkiye'nin bazı komşularınca cazibesinin büyük ölçüde AB'ye tam üyeliğine adaylığından ve Avrupalılaştırma sürecinden kaynaklandığı da iddia edilmektedir⁶⁶. Demokratikleşme deneyiminin Türkiye'nin AB uyum süreci çerçevesinde komşularınca çekiciliğini arttırdığı vurgulanmıştır.⁶⁷

61 Duran ve Yılmaz, “Whose Model? Which Turkey?”.

62 Kemal Kirişçi, “Turkey's Demonstrative Effect' and the Transformation of the Middle East”, *Insight Turkey*, Cilt 13, No.2, 2011, s.34.

63 Ziya Öniş ve Şuhnaz Yılmaz, “Between Europeanization and Euro-asianism: Foreign policy activism in Turkey during the AKP era”, *Turkish Studies*, Cilt 10, No.1, 2007, s.20.

64 Ibid., s.13.

65 Ali R. Usul, *Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality*, Routledge London, 2010; Beken Saatçioğlu, “Revisiting the role of credible EU membership conditionality for EU compliance: The Turkish case”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, No.31, s.23-44.

66 Öniş, “Multiple Faces of the ‘New Turkish Foreign Policy’”, s.59.

67 Benli-Altunışık, “The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East”, s.42-43.

Annan Planı'nın 2004 yılında Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul edilmemesinin ardından Güney Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği ve Fransız Cumhurbaşkanı Sarkozy ve Almanya Başbakanı Merkel'in Türkiye'nin AB müzakerelerini açık uçlu hale getirme çabaları Türkiye'nin AB'ye uyum ve reformlar konusundaki isteğini olumsuz etkilemiştir. Bu değişim AB'nin Türkiye'deki siyasi ve ekonomik dönüşümler üzerindeki etkisine de ket vurmuştur. Türkiye'nin AB uyum çabaları KAO'daki muhataplarınca, KAO bölgesi ile yapıcı ilişkileriye AB tarafından yakından takip edilmektedir. "Türkiye modeli" veya "Türkiye tecrübesi" gibi deneyimden bahsedeceksek bu tecrübeyi Türkiye'nin AB uyum perspektifi ve çabaları olmaksızın düşünmek mümkün değildir.

Arap dünyasında Türkiye'nin son dönem dış politikasında yaşanan dönüşümlerle ilgili olarak yapılan değerlendirmelerde, bu değişimin çok boyutlu olduğuna, siyaset, güvenlik ve ekonomi gibi unsurları bünyesinde barındırdığına dikkat çekilmektedir.⁶⁸ Sekülerizm, İslam ve demokrasinin AKP döneminde bağdaşır olduğunu göstermenin bir "model olarak Türkiye"nin ve Türkiye deneyiminin Arap dünyasındaki demokratikleşme girişimlerinde teşvik edici olarak algılandığı savunulmaktadır⁶⁹. Şüphesiz farklı gruplar veya toplumsal kesimler -seküler elitler, İslamcı hareketler ve liberal gruplar- bu modelin farklı yönlerini vurgulamaktadırlar.

"Kültürel Güç" ve Türkiye'nin Sivil Potansiyeli

Türkiye'nin Ortadoğu'daki yumuşak gücünün bir diğer boyutu da Türkiye'de üretilen popüler kültür ürünlerinin bölge halkı nezdinde beğeni kazanarak yoğun talep bulmasıdır. Özellikle Türk dizileri, müzik klipleri ve sinema filmleri (*Kurtlar Vadisi Irak*, *Kurtlar Vadisi Filistin*), sadece Türk yıldızları değil İstanbul'u da Arap medyasında popüler hale getirmiştir⁷⁰. Türkiye'de *Gümüş* (Arapçası *Noor*) adıyla yayınlanan dizi Arap dünyasında 85 milyonluk izleyici kitleleriyle rekor bir popülerliğe ulaşmıştır.⁷¹ *Muhteşem Yüzyıl* dizisi ise 22 ülkede 150 milyona yakın izleyiciye ulaşmaktadır.⁷² *Ezel*, *Aşk-ı Memnu* gibi diğer Türk dizileri de on milyonlarca Arap izleyiciyi ekran başına çekmektedir⁷³. Bu sayede özellikle İstanbul, İzmir gibi şehirler Arap müzik videoları

68 Salem, "Could This Be Turkey's Century in the Middle East?"

69 Kirişçi, "Turkey's 'demonstrative Effect' and the Transformation of the Middle East."; Duran ve Yılmaz, "Whose Model? Which Turkey?"

70 Eyüp Can, "Türkiye'nin Yeni Yumuşak Gücü", *Radikal*, 12 Ekim 2011.

71 "Turkish Soap Operas Influencing Arab Culture and Politics", *The Peninsula*, 21 Temmuz 2010, <http://www.thepeninsulaqatar.com/q/55-khalid-al-jaber/120926-turkish-soap-operas-influencing-arab-culture-and-politics.html>; Alexandra Buccianti, "Turkish soap operas in the Arab world: Social liberation or cultural alienation?", *Arab Media & Society*, Bahar 2010, <http://www.arabmediasociety.com/?article=735>.

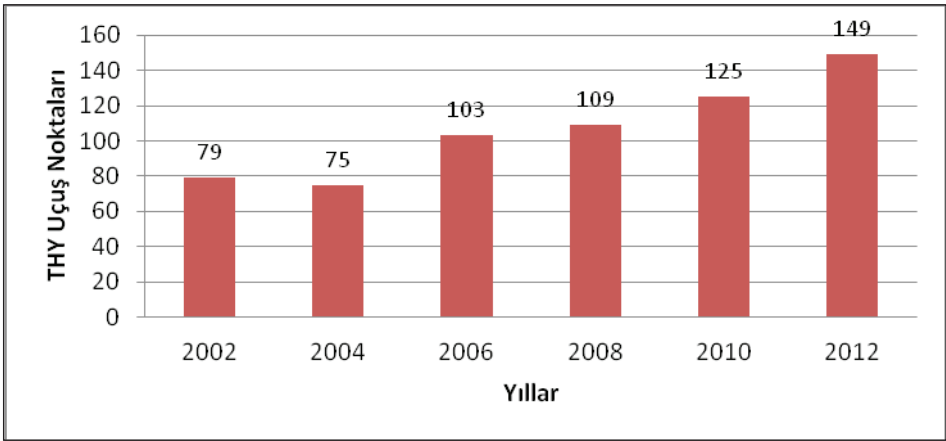
72 "*Muhteşem Yüzyıl* 22 ülkede gösterilecek", 3 Aralık, 2012, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25286816/>

73 Michael Kimmelmann, "Soap Operas in the Arab World Yield Their Own Soft Power", *The New York Times*, 17 Haziran 2010, <http://www.nytimes.com/2010/06/18/arts/18abroad.html>; Nadia Bilbassy-Charters, "Leave it to Turkish soap operas to conquer hearts and minds in the Arab World", *Foreign Policy*, The Middle East Channel, 15 April 2010, accessed November 15, 2012, http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2010/04/15/leave_it_to_turkish_soap_ope

açısından popüler mekânlar haline gelmiştir. Sadece bu dizi ve filmlerin etkisiyle her yıl on binlerce Arap Türkiye'yi ziyaret etmektedir. Bu eserlerde yansıtılan Türk popüler kültürü ciddi eleştirilere maruz kalsa da, Arap dünyasında Hollywood'dan daha fazla izleyici bulabilmektedir.

Öte yandan TRT'nin Arapça yayınlara başlaması ve Türk Hava Yolları'nın bölgeye uçuşlarını yoğunlaştırması da Türkiye'nin görünürliğini artırmıştır. Türkiye'nin Suriye, Lübnan, Ürdün, Libya ile vize uygulamalarını karşılıklı olarak kaldırması gidiş-gelişleri de kolaylaştırmıştır. Vize rejiminin kolaylaştırılması ve bölgesel seyahatlerin ve etkileşimin artırılması Ankara'nın önemle üzerinde durduğu konuların başında gelmekte olup bu politikanın Türkiye'nin önemli bir yumuşak güç unsuruna dönüştüğünü vurgulayanlar da bulunmaktadır.⁷⁴ Aynı dönemde Türk Havayolları da, Türkiye'nin artan uluslararası etkisine paralel yeni uçuş noktalarına seferler düzenlemeye başladı.⁷⁵ 2013 yılı itibariyle THY yurtdışında 208 noktaya tarifeli sefer icra etmektedir.⁷⁶ Bu noktaların 41 tanesi KAO ülkelerindedir. En çok uçuş noktası, KAO ülkelerinden gerçekleşen seyahat verileri ile paralel olarak, 6 farklı nokta ile İran'da bulunuyor. THY'nin 2012 yılında başlattığı 36 yurtdışı uçuş noktasından 8 tanesi KAO ülkelerindedir. 2013 yılı içerisinde de bunlara 8 yeni noktanın ekleneceği belirtilmekte. Öte yandan Pegasus Havayolları da toplamda 30 ülkede 45 uçuş noktası bulunmakta. Bunların sadece 5 tanesi Ortadoğu'da bulunuyor (Doha, Dubai, Tahran, Erbil ve Beyrut).

Tablo 8. THY'nin Yeni Uluslararası Uçuş Noktaları

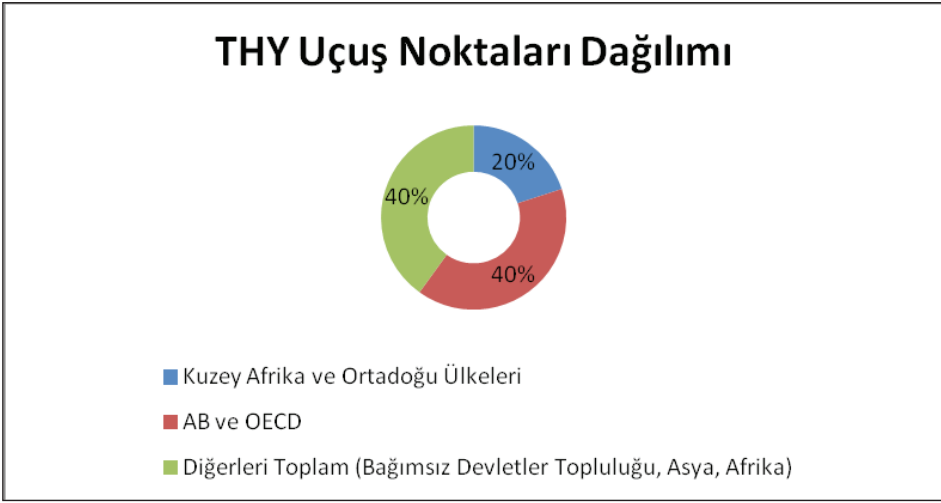
Kaynak: Türk Havayolları

ras_to_conquer_hearts_and_minds

74 Kirişçi, "Friendlier Schengen Visa System as a Tool of Soft Power".

75 Türk Hava Yolları'nın yeni uçuş noktalarındaki artış için bkz. Tablo 5. THY'nin Yeni Uluslararası Uçuş Noktaları.

76 Türk Hava Yolları A.Ş. Özel Durum Açıklamaları 2007-2013 ve 2012 Yıllık Raporu.

Tablo 9. THY'nin Uçuş Noktaları Dağılımı

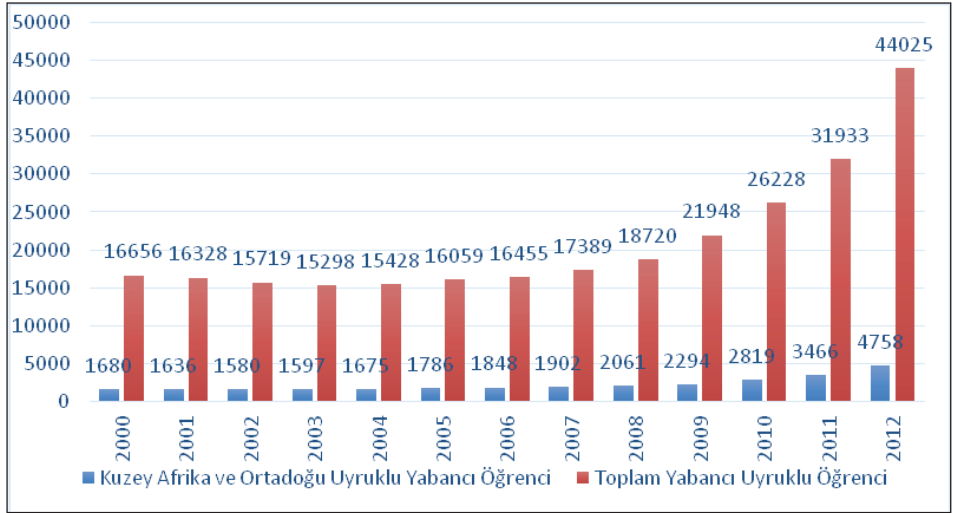
Kaynaklar: Türk Hava Yolları A.Ş. Özel Durum Açıklamaları 2007-2013 ve 2012 Yıllık Raporu.

STK'lar, işadamları dernekleri ve yardım örgütleri gibi devlet-dışı aktörler dış politikanın yapımında daha aktif ve etkili bir rol oynamaya başlamışlardır. Ticaret, turizm, eğitim, kültür ve diğer hükümet-dışı faaliyetler öne çıkmış ve bu faaliyetleri gerçekleştiren aktörler dış politika yapımında pozisyonlarını güçlendirmişlerdir. Örneğin Türkiye ile Kuzey Irak'taki Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasında siyasî gerilimin tırmandığı 2003-2008 döneminde Türk işadamları bu bölgede önemli projeleri ve yatırımları üstlenmeyi sürdürmüşler ve siyasî ilişkilerin seyrine göre iktisadî ilişkiler hız kesmemiştir. Türk mamulü mallar ve kültürel ürünler Kuzey Irak'ta ve diğer bölgelerde Türkiye'ye yönelik bir ilgi uyandırmıştır. Türkiye ile ticaretten ve diğer alanlardaki karşılıklı ilişkiden fayda sağlayan aktörler Türkiye ile Kuzey Irak arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini savunmuşlardır. Kültürel ve iktisadî değişime dayanan bölgesel karşılıklı bağımlılık çatışma ihtimalini azaltmaya katkıda bulunmuştur.

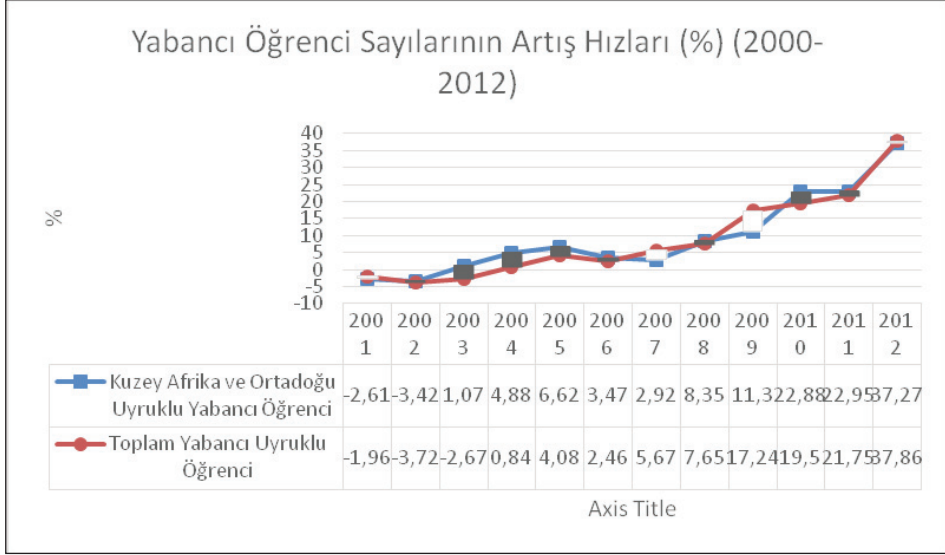
Popüler kültürün etkisi ve halklar arası yatay iletişim artması, bölge halkaları arasında, siyasî liderlerin görüşlerinden bağımsız bir şekilde sürdürülebilir bir iletişime imkân sağlamaktadır. Türkiye'nin popüler kültür etkisini tabana yayma konusunda karşılaştığı en önemli engel Türkçenin bölgedeki sınırlı kullanımıdır. Yunus Emre Vakfı gibi Türkçe öğreten kurumların etkin faaliyetleri ve bölgeden Türkiye'ye gelen yabancı öğrencilerin uzun vadede Türkiye'nin bölgedeki olumlu etkisini kalıcı hale getirecektir. Türkiye Bursları ve AB çerçevesindeki öğrenci değişimleri sayesinde her yıl binlerce uluslararası öğrenci Türkiye'deki eğitim imkânlarından faydalanmaktadır. Tablo 10 Türkiye'deki yabancı öğrencilerin sayısındaki değişimi göstermektedir. Bu grafik aynı zamanda KAO bölgesinden gelen yabancı öğrencilerin sayısının değişimini de vermek-

tedir. KAO bölgesinden gelen yabancı öğrencilerin sayısı 2000 yılında 1.618 (toplam sayı 16.656), bu sayı 2006 yılında 1.848 (toplam öğrenci sayısı 16.455), 2012'de ise 4.758'e çıkmıştır (toplamda 44.025). Tablo 11 ise Türkiye'ye KAO bölgesinden gelen öğrencilerin sayısının yüzdesel değişimi ile toplam öğrenci sayısındaki yüzdesel değişimleri göstermektedir. Grafik B incelendiğinde toplam yabancı öğrenci sayısındaki değişim ile KAO bölgesinden gelen öğrencilerin sayısının yüzdesel değişimlerinin paralellik gösterdiği gözlemlenmektedir. Daha önceleri ağırlıklı olarak Orta Asya ve Türkiye Cumhuriyetlere odaklanan uluslararası öğrenciler stratejisi, son yıllarda Ortadoğu ve Afrika'ya da ağırlık vermeye başlamıştır. Uluslararası öğrencilerin Türkiye'nin yumuşak gücüne kalıcı katkıları olması beklenmektedir.

Tablo 10. 2000 ve 2012 yılları arasında Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden gelen yabancı öğrencilerle toplam yabancı uyruklu öğrencilere ilişkin veriler

Kaynak: ÖSYM

Tablo 11. 2000 ve 2012 yılları arasında Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden gelen öğrencilerle toplam yabancı öğrencilerin yıllar bazında artış hızları

Kaynak: ÖSYM

Küresel ve Bölgesel Dönüşümlerin Türkiye'nin Politikaları Üzerine Etkisi

Türkiye'nin KAO bölgesinde daha aktif ve yapıcı dış politika sürdürebilmesinin uluslararası sistemde ve bölgede meydana gelen yapısal dönüşümlerle de yakından ilgisi vardır. Tek kutuplu veya çok kutuplu sistemler bölgesel güçlerin etkinliklerini artırmaları açısından daha elverişli şartlar ortaya koymaktadır.⁷⁷ Böyle bir dönüşüm statik ittifaklar yerine daha dinamik ve konu bazlı işbirliklerine imkân sağlamaktadır. Dünya siyasetinin genelinde ve bölgenin özelinde meydana gelen güç dönüşümleri Türkiye'ye daha rahat hareket etme imkanı sağlamıştır. Daha önce özellikle Sovyetler ve Rusya'ya karşı varoluşsal tehdit algısı hisseden Türkiye, Rusya ile ilişkilerini olumlu yönde geliştirmiştir ve karşılıklı güven tesis edici adımlar atmıştır. Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının ardından PKK'nın bölgedeki etkinliğinin azalmasının ardından, PKK ile mücadelesinde ihtiyaç duyduğu ABD ve İsrail desteğine de daha az ihtiyaç duymaya başlamıştır. Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye iadesi aynı zamanda Suriye ile olumlu ilişkiler geliştirilebilmesine de imkân sağlamıştır. Bu yeni durum Türkiye'nin Batı ittifakına olan güvenlik eksenli bağımlılık hissini de azalttı.

Türkiye bir yandan Batılı müttefikleri ile ilişkilerini ikili ve çoklu ortamlarda devam ettirirken diğer yandan da bölgedeki aktörlerle çok yönlü ilişkiler geliştirmeye çalıştı.

77 Ryan K. Beasley, et. al. 2001 "Foreign policy in comparative perspective: domestic and international influences on state behavior", s.10, Meliha Benli-Altunışık ve Lenore Martin, "Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP", *Turkish Studies*, Cilt 12, No.4, 2011, s.575'den alıntılanmıştır.

Türkiye özellikle Irak'ta ortaya çıkan yeni güç boşluğu ve güvenlik risklerini yönetebilmek için komşu ülkelerle ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ile daha yakın koordinasyon içinde olmuştur.⁷⁸ İran'ın bölgesel etkisini dengelemeye çalışan KİK ise 2008'de Türkiye ile stratejik ortaklık anlaşması imzaladı. Türkiye bu belirsiz ortamda bölgedeki aktörlerle ilişkilerini iyi tutarak arabuluculuk ve kolaylaştırıcı roller üstlenebilmiştir. Son dönemde İsrail ve Suriye ile ilişkilerin kötüleşmesi Türkiye'nin üçüncül taraf rollerini önemli ölçüde sekteye uğratmıştır. Özetle Türkiye'nin kaygı duyduğu küresel ve bölgesel güvenlik tehditleri ortadan kalkmıştır ve bu sistemik değişim Türkiye'nin zorlayıcı olmayan güç unsurlarını daha etkin kullanabilmesine imkân sağlamıştır.

“Arap Baharı” ve Türkiye'nin KAO Bölgesinde Gücünün Sınırları

Yapıcı dış politika performansında olumlu dönüştürücü etkisine ve başarılarına rağmen Türkiye'nin yeni dış politika paradigması özellikle 2010 yazından itibaren bazı ciddi meydan okumalarla yüzleşmektedir. Bu meydan okumalar, hem Türkiye'nin iç politikadaki sınırları hem de komşu bölgelerde yaşanan “Arap Baharı”nın yanısıra Suriye'de süregelen iç kargaşa gibi hızlı siyasi dönüşümler ve çatışmalarla alakalıdır. Öte yandan, 2011 yılı sonlarında alınan kararlar Malatya-Kürecik'e, NATO'nun füze savunma sisteminin konuşlandırılması, Türkiye'nin komşuları ile ilişkilerinde güvenlik eksenli kaygıların yeniden öncelikli hale gelmesine neden olmuştur. Türkiye'nin karşılıklı güven artırmayı hedefleyen politikaları, özellikle Rusya Federasyonu ve İran tarafından sorgulanır hale gelmiştir. Bölgede Türkiye'nin nüfuzunun sınırları; sürdürülebilirlik meselesi, kabul görme meselesi, tamamlayıcılık meselesi, sürdürülebilir mali kaynaklara ihtiyaç, Türkiye'nin kendi iç sorunları ve bölgede muhtemel rakiplerin hasmane tavırları olarak özetlenebilir.

Pro-aktif dış politika, bilhassa mevcut Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun çabalarıyla teşvik edilmekte ve hayata geçirilmekte, Başbakan Tayyip Erdoğan ile Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün de desteğini almaktadır. Bu politika Türkiye'nin bölgede daha etkili bir aktör olma hedefi ile de uyumaktadır. Ancak bu politikanın herhangi bir hükümet değişimi halinde sürdürülüp sürdürülmeyeceği net değildir. Bir hükümet değişimi halinde bu politikaların ne ölçüde kurumsal ve bürokratik kadro tarafından sürdürüleceği önemli bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

Türkiye'nin bölgedeki itibarı, Irak'taki Amerikan işgaline ve yeni muhafazakâr ekibin Büyük Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi çerçevesinde Ortadoğu'yu yeniden şekillendirme girişimlerine destek çıkmaya rıza göstermemesi sebebiyle artmıştır. Türkiye çevre bölgelerdeki çok fazla meseleye bilfiil dâhil olmuş ve izlenen aktif politikalar ve sarf edilen çabalar kimi grupların çıkarlarını altüst etmiştir. Belirli çatışmalarda Türkiye'nin pozisyonu, kendi çıkarları gereği, bazı gruplara yakın olmuştur. Bu politikalar Türkiye'nin tarafsızlığını sorgulanır hale getirmiş ve üçüncü taraf olma potansiyelini sınırlamıştır. Bu çatışmaların başlıca tarafları kendi meselelerine Türkiye'nin müdahil olmasına izin veremeyebilir. Özellikle NATO füze kalkınının Doğu Anadolu'daki Kürecik'te konuşlandırılması

78 Benli-Altunışık, Martin, “Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP”.

rılması Türkiye'nin bölgedeki diplomatik çabalarında önemli bir dönüm noktasıdır. Böyle bir politikanın izlenmesinden bilhassa Türkiye'nin komşuları Rusya ve İran ile onların bölgedeki vekilleri çok rahatsız olmuş ve Türkiye'yi rakip kampta görmeye başlamışlardır. NATO ile güvenlik düzenlemeleri nedeniyle Türkiye'nin çabalarının tarafsızlığı sorgulanır hale gelmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin Hamas, Hizbullah ve Irak'taki Sünni gruplar ile bağlantıları ve temasları, Mavi Marmara ve Davos krizleri nedeniyle İsrail ile yaşadığı gerilimler ve İran ile nükleer diplomaside aldığı pozisyon Avrupalı müttefikleri ile ABD'yi rahatsız etmiştir.⁷⁹ Bu aktörler Ortadoğu'da Türkiye'yi tarafsız veya eleştirel bir aktör değil, sadık bir müttefik olarak görmek istemektedir. Öte yandan Türkiye'nin komşularından İran ve Suriye ise Türkiye'yi ABD ve Batı yanlısı olmakla suçlamaktadır. Bu politika tercihleri taraflar arasında bir güven bunalımı yaratmaktadır.

Uluslararası kalkınma işbirlikleri, ekonomik yardım ve iktisadi bütünleşme Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasının önemli ayaklarıdır. Oldukça pahalıya mal olan bu politikalar içeride iktisadi istikrarı zaruri kılmaktadır. Türkiye ekonomisi son senelerde dengeli bir şekilde büyümektedir; ancak neredeyse her on senede bir iktisadi krizler yaşandığı göz ardı edilmemelidir. Bir iktisadi durgunluk ve kriz durumunda Türkiye hükümeti, özel girişimciler ve sivil toplum mevcut politikayı sürdüremeyebilir. Küresel mali krizin Türk ekonomisine doğrudan ve dolaylı etkileri de düşünüldüğünde, sürdürülebilir ekonomik istikrar ve büyüme performansı önemli risklere gebedir.

Bu politikanın bir diğer önemli sınırı ise, bu perspektifin zorlayıcı dış politika araçlarından mümkün olduğunca kaçınmaya çalışmasıdır. Türkiye askeri güvenliğe olan yatırımları azaltmış ve Ergenekon ve Balyoz davaları ile kendi güvenlik bürokrasisi içinde yapısal bir hesaplaşma süreci içerisine girmiştir. Kimi analistler uygulanmakta olan “yumuşak dış politika”nın Türkiye'nin bölgedeki caydırıcı potansiyelini azalttığını, bu şekilde gerginlik anlarında ülkeyi daha az güvenli hale getireceğini iddia etmektedir.⁸⁰ Bu bakımdan bu yeni dış politika paradigması, güvenlik merkezli dış politika araçları ile birlikte düşünüldüğünde daha anlamlı hale gelmektedir.

“Arap Baharı” sonrası dönem, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yönelik Türk dış politikası açısından yeni bir döneme işaret etmektedir. Dönüşüm rüzgârı altında Türkiye yeni Ortadoğu'yu şekillendirme noktasında daha önemli bir rol oynamayı hedeflemektedir. Ancak Türkiye'nin bölgeye yönelik vizyonu, Suudi Arabistan, İsrail ve bilhassa İran gibi diğer aktörlerin bölge vizyonu ve perspektifi ile çelişmektedir.⁸¹ Zorlayıcı araçlar ve metotlar ile resmî diplomatik çabalar, yakın komşularda barışçıl bir düzene ulaşılan kadar Türkiye'nin dış politika araçları arasında çok daha önemli bir yer teşkil edecektir. Türkiye'nin yumuşak gücünün ve nüfuzunun, Türk politikalarının resmen önünün kesilerek meydan okunduğu durumlarda geçici olarak azalacağı beklenmektedir. Türkiye Sünni bir devlet olarak

79 Soner Çağaptay, “Is Turkey Leaving the West?” *Foreign Affairs*, 26 Ekim 2009. <http://www.foreignaffairs.com/articles/65661/soner-cagaptay/is-turkey-leaving-the-west>.

80 Şaban Kardaş, “Turkey: Redrawing the Middle East Map Or Building Sandcastles?”, *Middle East Policy*, Cilt 17, No.1, 2010. s.115-136.

81 Hasan Kösebalaban, “Turkey and the New Middle East: Between Liberalism and Realism”, *Perceptions Journal of International Affairs*, Cilt 16, No. 3, 2011, s.93-115.

algılandığından ve bölgede giderek tırmanan bir sektör ayrışma söz konusu olduğundan Ankara'nın yumuşak gücü ve nüfuzu İran'da, Irak ve Lübnan Şii'leri arasında azalması şaşırtıcı olmaz. Her halükârda KAO bölgesinde belirsizliğin ve istikrarsızlığın sürmekte olduğu bir ortamda zorlayıcı olmayan dış politika araçları ikincil planda kalacaktır.

2010 yılı sonlarından itibaren KAO bölgesinde, Türkiye'nin zorlayıcı olmayan güce dayanan, yapıcı ve çok boyutlu dış politikasının uygulanmasını zorlaştıran yapısal dönüşümler meydana gelmiştir. ABD'nin Irak'tan çekilmesi ve "Arap Baharı" ile ortaya çıkan belirsizlik Suriye'deki iç savaş ve Mısır'da yaşanan darbe sonrası gerilimle daha da görünür hale gelmiştir. ABD'nin Irak'tan çekilmesi ile birlikte Irak'ta bir güç boşluğu ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu güç boşluğu Irak'ta Nuri el-Maliki liderliğindeki Şii ağırlıklı bloğa daha fazla yaramıştır. Suriye'de şiddetlenen iç savaş bu amansız bölgesel rekabeti daha görünür hale getirmiştir. ABD, özellikle Obama yönetiminde bölge siyasetini doğrudan belirleyen hegemonik bir aktör olmaktansa Libya, Suriye gibi kritik konularda olayları perde arkasından yöneten bir aktör olmayı tercih etmiştir.⁸² Daha önce tüm gruplarla temasını sürdürmeye çalışan Türkiye, Irak'ta ve Suriye'de Sünnilerin yanında taraf konumuna gelmiştir. Halbuki Türkiye'nin bu amansız nüfuz rekabetindeki güçlü yanları ne para-militer güçleri, ne petro-dolarları, ne de mezhep grupları üzerindeki nüfuzudur. Türkiye'nin bu tablodaki en önemli değerleri: İslam, sekülerizm ve demokrasiyi birleştirebilen siyasi sistemi⁸³; bölgesel ticaret ve işbirliğine dayalı ekonomik sistemi; kültürel etkileşim, çatışma çözümleri, arabuluculuk ve yumuşak gücü önceleyen dış politika pratikleridir. Bölgede Türkiye'nin kontrolü dışında ortaya çıkan yapısal kırılma, Türkiye'nin zorlayıcı olmayan güç pratiğini zora sokmuştur.

"Arap Baharı" sonrası meydana gelen değişim dalgası ve siyasi istikrarsızlık Türkiye'nin yeni politikaları ve entegrasyon çabaları açısından yeni fırsatlar sunmuştur. Ancak bu fırsatların Türkiye açısından katkı sağlaması, bölgede demokratikleşme, halklar ve topluluklar arası etkileşimin ve ekonomik entegrasyonun artması ile bağlantılıdır. Türkiye'nin hayata geçirmeye çalıştığı zorlayıcı olmayan güç unsurlarına dayanan bütüncü dış politika paradigması, bölgesel koordinasyon ve çok boyutlu eşgüdüm gerektirmektedir. Bu dış politika yaklaşımı özellikle Türkiye'nin bölgedeki önemli muhataplarınınca tam olarak benimsenmemiştir.⁸⁴ Böylesi ayrıştırmacı rekabetin yaşandığı bir ortamda Türkiye'nin çok boyutlu bölgesel etkileşim ve güven inşası çabaları etkisiz kalmaktadır. Türkiye bu belirsizlik konjonktüründe güvenlik eksenli bölgesel politikaları yeniden gündeme getirmiştir. Türkiye güvenlik konusunda belirsizliklere gebe olan böylesi bir ortamda Transatlantik güvenlik şemsiyesinin sunduğu koruma ve bunun karşılığındaki yükümlülüklerinden de kaçınmamıştır. Malatya Kürecik'e konuşlandırılan füze savunma sistemi ve Suriye sınırına konuşlandırılan Patriot roketleri ile kendinin ve müttefiklerinin güvenliği-

82 Leslie Gelb, "In Defense of Leading from Behind", *Foreign Policy*, May/ June, 2013, http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/04/29/in_defense_of_leading_from_behind?page=full.

83 Kösebalaban, "Turkey and the New Middle East", s. 112.

84 Soner Çağaptay ve Parag Khanna, "Middle East Reconfigured: Turkey vs. Iran vs. Saudi Arabia", *CNN*, 9, Eylül 2013. <http://www.cnn.com/2013/09/13/opinion/khanna-cagaptay-turkey-iran-saudi-arabia/index.html>.

ni garanti altına almaya çalışmıştır. Türkiye açısından özellikle Suriye iç savaşı sonrası güvenlik gündeminin tekrar ön plana çıkmaya başlaması zorlayıcı olmayan güç unsurlarını kullanım konusunda ket vurmaktadır.

Türkiye'nin, uzun yıllardır süregelen Kürt meselesi, çıkmaza girmiş durumdaki Kıbrıs meselesi ve 1915 olayları tartışmalarıyla bağlantılı Ermenistan ile gergin ilişkiler gibi kendi iç meseleleri ve gerilimleri bulunmaktadır. Bu meseleler bölgesel bir aktör olarak Türkiye'nin pozisyonunun meşruiyetini zora sokmaktadır. İç ve bölgesel güvenliğe yönelik ciddi meydan okumaların olduğu bir ortamda yumuşak güce dayanan yapıcı dış politikayı sürdürmek oldukça zordur. Türk dış politikasının iktisadî ve kültürel boyutları güvenlik endişeleri ve öncelikleri ile gölgelenmektedir. Arap isyanları ve Suriye'deki siyasî krizin yol açtığı belirsizlikler Türkiye'nin güvenliğine yönelik ciddi meydan okumaları beraberinde getirmiştir ki bunların sadece çatışma çözümü araçları ile üstesinden gelinemez.

Zorlayıcı Olmayan Güç KAO Bölgesinde Artan Önemi

Uluslararası siyasette gücün kademeli olarak devlet aygıtlarından devlet dışı aktörlere doğru kaymakta olduğu bir süreci yaşamaktayız. Devletler mevcut etkilerini sürdürebilmek için kamuoylarını etkilemeye yönelik yeni dış politika araçları geliştirmeye çalışmaktadırlar. Gücün zorlayıcı olmayan formları Uluslararası İlişkiler disiplindeki tüm ekollerce farklı şekillerde vurgulanarak pratik gündeme de alınmaktadır. Liberal, İnşacı, yeni-Gerçekçi, yeni-Graşıcı ve post-modern Uluslararası İlişkiler kuramcılarının birçoğu farklı kavramsallaştırmalarla zorlayıcı olmayan güce vurguda bulunmuşlardır. Kamuoylarının tercihlerini dolaylı mekanizmalarla şekillendirmek veya etkilemek daha karmaşık süreçlerle varılabilecek bir noktadır ancak sonuçları ve yan etkileri düşünüldüğünde son derece verimli sonuçlar da ortaya koyabilmektedir. Terminolojideki farklılıkları dikkate almaksızın, zorlayıcı olmayan güç alanı dünyanın her yerinde hükümetlerin dış politika gündemlerinde giderek daha fazla yer edinecektir. Hatta devlet dışı aktörlerden şirketler, uluslararası örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri de kendi yumuşak güçlerini önemseyerek bu konuda kapasitelerini artırmak için çalışmalar yapmaktadırlar.

Gücün tabana yayılması ve devlet dışı aktörlere dağılma süreci KAO bölgesini de etkilemektedir; özellikle bölgede devam edegelen halk ayaklanmaları ve devrimler, önümüzdeki dönemde kamuoylarının siyaseti belirlemede daha etkin bir rol alabileceğine işaret etmektedir. Etnik, mezhepsel, dini ve ulus-ötesi bağlılıkların ve çatışmaların parçalanmaları ve kutuplaşmaları tetiklemesi KAO bölgesinin önümüzdeki dönemde alacağı şekli doğrudan etkileyecektir. Bu devrimsel dönüşüm sürecinde hem Uluslararası İlişkilerde kuramsal yaklaşımlar hem de pratik uygulamalar, genel kamuoyunu etkileme noktasında gücün zorlayıcı olmayan ve dolaylı yönlerini giderek daha fazla vurgulamaktadır.

Türkiye'nin bu bölgelerdeki nüfuzu, büyük ölçüde yumuşak gücüne, çatışma çözümü merkezli pro-aktif diplomasisine ivme kazandırma çabaları sayesinde ve çevresindeki bölgelerle ekonomik ilişkilerini derinleştirme çabaları ile son on senede artmıştır. Ankara dış politika uygulamalarında zorlayıcı araçları kullanmaktan imtina ettiği için kimi ak-

törler bu eğilimi Türkiye'nin zorlayıcı potansiyelinde, bundan hareketle genel gücünde bir düşüş olarak yorumlamaktadır. Türkiye'nin zorlayıcı gücünde algısal düşüş bölgesel nüfuzunda mutlak bir düşüş manasına gelmemektedir. "Arap Baharı" sonrası süreçte KAO bölgesi Türkiye için nüfuzunu artırma noktasında yeni bir meydan okuma olacaktır. Türkiye, Suriye krizinde veya Mavi Marmara olayının akabinde İsrail ile yaşanan gerilimde oynadığı zorlayıcı aktör rolünden ziyade arabulucu, kolaylaştırıcı ve barış inşa edici olarak çok daha başarılı görünmektedir.

Gücün daha iyi bir değerlendirmesi kısa, orta ve uzun vadeli değerlendirmelerin bir arada ele alınmasını gerektirmektedir. "Arap Baharı" sonrası süreçte Türkiye'nin gücünde mutlak bir yükseliş ve düşüşten ziyade gücün farklı veçhelerinde iniş çıkışlar olmaktadır ve olacaktır. Bu güç sepetinde sivil boyut ve Türkiye'nin elitleri ve tabandaki insanları cezbetme yeteneği, giderek daha büyük bir alanı kapsamaktadır. Yumuşak güç ve cazibe, bölgede daha etkili bir aktör olma noktasında Türk karar alıcıları için tek başına yeterli bir araç değildir. Bununla birlikte, özellikle kamu diplomasisi ve yumuşak gücün diğer unsurlarının Türk dış politikası pratiği açısından önemini koruması beklenebilir.

Kaynakça

- Akgün, Mensur, Gökçe Perçinoğlu ve Sabiha Şenyücel Gündoğar, *Ortadoğuda Türkiye Algısı*, Analiz, Dış Politika Analiz Serisi, İstanbul, TESEV, Mart 2010.
- Akgün, Mensur ve Sabiha Şenyücel-Gündoğar, *Ortadoğuda Türkiye Algısı 2011*, İstanbul, TESEV, 2012
- Akgün, Mensur ve Sabiha Şenyücel-Gündoğar, *Ortadoğuda Türkiye Algısı 2012*, İstanbul, TESEV, Aralık 2012.
- Aksu, Fuat, *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2008
- Balcı, Ali ve Nebi Miş, "Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?", *Turkish Studies*, Cilt, 9 No. 3, 2008, s. 387-406.
- Baldwin, David A. "Power and International Relations", *Handbook of International Relations*, London: Sage, 2002, s. 177-91.
- Barnes, Barry *The Nature of Power*, University of Illinois Press, 1988.
- Barnett, Michael ve Raymond Duvall "Power in International Politics", *International Organization*, Cilt 59, No 1, 2005, s. 39-75.
- Benli-Altunışık, Meliha "The Turkish Model and Democratization in the Middle East", *Arab Studies Quarterly* Vol 27, No 1, 2005, s. 45-63.
- Benli-Altunışık, Meliha "The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East", *Insight Turkey* 10, No 2, 2008, s. 41-54.
- Bilbassy-Charters, Nadia "Leave it to Turkish soap operas to conquer hearts and minds in the Arab World", *Foreign Policy*, The Middle East Channel, 15 Nisan 2010, http://mideast.foreign-policy.com/posts/2010/04/15/leave_it_to_turkish_soap_operas_to_conquer_hearts_and_minds (Erişim tarihi 15 Kasım 2012).
- Bilgin, Pınar ve Berivan Elitaş "Hard Power, Soft Power: Toward a More Realistic Power Analysis", *Insight Turkey*, Cilt 10, No 2, 2008, s. 5-20.
- Bound, Kristen, Rachel Briggs, John Holden ve Samuel Jones *Cultural Diplomacy*, London: Demos, 2007.
- Buccianti, Alexandra "Turkish soap operas in the Arab world: Social liberation or cultural alienation?", *Arab Media & Society*, Bahar 2010, <http://www.arabmediasociety.com/?article=735>.
- Can, Eyüp "Türkiye'nin Yeni Yumuşak Gücü", *Radikal*, 12 Ekim 2011.
- Çağaptay, Soner "Is Turkey Leaving the West?" *Foreign Affairs*, 26 Ekim 2009. <http://www.foreignaffairs.com/articles/65661/soner-cagaptay/is-turkey-leaving-the-west> (Erişim tarihi Eylül 2012).
- Çağaptay, Soner ve Parag Khanna. "Middle East Reconfigured: Turkey vs. Iran vs. Saudi Arabia." *CNN*, 9 Eylül 2013. <http://www.cnn.com/2013/09/13/opinion/khanna-cagaptay-turkey-iran-saudi-arabia/index.html> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2013)
- Çandar, Cengiz, *Turkey's "Soft Power" Strategy: A New Vision for a Multi-Polar World*, Ankara: SETA Foundation, Aralık 2009.
- Cooley, Alexander, and James Ron "The NGO Scramble: Organizational Insecurity and the Political Economy of Transnational Action", *International Security* 27, No 1, 2002, 5-39.
- Cox, Robert W. "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", *Millennium-Journal of International Studies* 12, No 2, 1983, 162-175.

- Davutoğlu, Ahmet *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, 2001
- Davutoğlu, Ahmet "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, Cilt 10, No 1, 2008, s. 77-96.
- Davutoğlu, Ahmet *2013 Yılına Girenken Dış Politikamız*, Dışişleri Bakanlığı'nın 2013 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık, Ankara, 2012, s. 101-102.
- Diamond, Larry. "Liberation Technology", *Journal of Democracy* Vol 21, No 3, 2010, 69-83.
- Duran, Burhanettin and Nuh. Yılmaz, "Whose Model? Which Turkey?" *Foreign Policy Middle East Channel*, February 8, 2011.
- Duran, Burhanettin ve Nuh Yılmaz, "Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharında Sonra Yeni Güç Dengeleri", *Türk Dış Politikası Yılı 2011*, Burhanettin Duran, Kemal İnat & A. Resul Usul (der.), Ankara: Seta Yayınları, 2012, 15-87.
- Eken, Seda ve Susan Schadler, *Turkey 2000-2010: A Decade of Transition Discussions Among Experts*, DEIK Publications, 2012
- Florini, Ann M, *The Third Force: The Rise of Transnational Civil Society*, Carnegie Endowment, 2000.
- Foucault, Michel. *The Foucault Reader*. Edited by Paul Rabinow. Pantheon, 1984.
- Gelb, Leslie, "In Defense of Leading from Behind", *Foreign Policy*, May/ June, 2013, http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/04/29/in_defense_of_leading_from_behind?page=full (Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2013)
- Gilardi, Fabrizio, "Transnational Diffusion: Norms, Ideas, and Policies", Walter Carlsnaes, Thomas Risse and Beth Simmons (eds.), *Handbook of International Relations*, Thousand Oaks, CA, Sage Publications, 2010, s. 453-477.
- Gül, Abdullah, *Yeni Yüzyılda Türk Dış Politikasının Ufukları*, Ankara, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 2007.
- Hayward, Clarissa Rile, *De-Facing Power*, Cambridge University Press, 2000.
- Kardaş, Şaban, "Turkey: Redrawing the Middle East Map Or Building Sandcastles?" *Middle East Policy* Vol 17, No 1, 2010, s. 115-136.
- Kimmelman, Michael, "Soap Operas in the Arab World Yield Their Own Soft Power", *The New York Times*, 17 Haziran 2010, <http://www.nytimes.com/2010/06/18/arts/18abroad.html>. (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2012)
- Kirişçi, Kemal, "Friendlier Schengen Visa System as a Tool of "Soft Power": The Experience of Turkey", *European Journal of Migration and Law*, Cilt 7, 2005, s. 343 - 367.
- Kirişçi, Kemal, "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State", *New Perspectives on Turkey*, Cilt 40, No 1, 2009, s. 29-57.
- Kirişçi, Kemal ve Neslihan. İ. Kaptanoğlu, "The Politics of Trade and Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, Vol 47, No 5, 2011.
- Kirişçi, Kemal, "Turkey's 'Demonstrative Effect' and the Transformation of the Middle East", *Insight Turkey*, Cilt 13, No 2, 2011, s. 33-55.
- Kirişçi, Kemal, "Turkey's Engagement with Its Neighborhood: A 'Synthetic' and Multidimensional Look at Turkey's Foreign Policy Transformation", *Turkish Studies*, Cilt 13, No 3, 2012, s. 319-341.

- Köse, Talha, "The Alliance of Civilizations: Possibilities of Conflict Resolution at the Civilizational Level", *Insight Turkey*, Cilt 11, No 3, 2009, s. 77-95.
- Köse, Talha, "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerini Keşfi", Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Mesut Özcan (ed.) *Türk Dış Politikası Yılı 2010*, Ankara: Seta Yayınları, 2011, s. 621-662.
- Kösebalaban, Hasan, "Turkey and the New Middle East: Between Liberalism and Realism", *Perceptions Journal of International Affairs*, Cilt 16, No 3, 2011, s. 93-115.
- Lederach, Jean P., *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington D.C.: United States Institute of Peace, 1997.
- Lukes, Steven, *Power: A Radical View*, 2nd ed, Palgrave Macmillan, 2005.
- Mattern, Janice B., "Why Soft Power' Isn't So Soft: Representational Force and the Sociolinguistic Construction of Attraction in World Politics", *Millennium-Journal of International Studies*, Cilt 33, No 3, 2005, s. 583-612.
- McClory, Johathan, *The New Persuaders II: A 2011 Global Ranking of Soft Power*, London, The Institute for Government, December 2011.
- Nafi, Basheer M., "The Arabs and Modern Turkey: A Century of Changing Perceptions", *Insight Turkey*, Cilt 11, No 1, 2009, s. 63-82.
- Nye, Joseph S., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs, 2004
- Nye, Joseph S., *The Future of Power*, New York: Public Affairs, 2011.
- Oğuzlu, Tarık, "Soft Power in Turkish Foreign Policy", *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 61, No 1, 2007, s. 81-97.
- Öniş, Ziya, "Turkey and the Middle East After September 11: The Importance of the EU Dimension", *Turkish Political Quarterly*, Cilt 2, No 3, 2003, s. 1-9.
- Öniş, Ziya ve Şuhnaz Yılmaz, "Between Europeanization and Euro-asianism: Foreign policy activism in Turkey during the AKP era", *Turkish Studies*, Cilt 10, No 1, 2007, s. 20.
- Özcan, Mesut, "From distance to engagement: Turkish policy towards the Middle East, Iraq and Iraqi Kurds", *Insight Turkey*, Cilt 13, No 2, 2011, s. 71-92.
- Price, Richard, "Transnational Civil Society and Advocacy in World Politics", *World Politics*, Cilt 55, No 4, 2003, s. 579-606.
- Rubin, Barry M. ve Kemal Kirişçi, *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power*, Lynne Rienner Pub, 2001.
- Saatçioğlu, Beken, "Revisiting the role of credible EU membership conditionality for EU compliance: The Turkish case", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, No 31, 2011, s. 23-44.
- Salem, Paul, "Could This Be Turkey's Century in the Middle East?" *Dar Al Hayat*, 30 Ekim 2009, <http://international.daralhayat.com/internationalarticle/71322> (Erişim tarihi: 6 Şubat 2011)
- Sözen, Ahmet, "A Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges", *Turkish Studies*, Cilt 11, No 1, 2010, s.103-123.
- Telhami, Shibley, *The 2011 Arab Public Opinion Poll* | Brookings Institution. Washington D.C., 21 Ekim 2011, <http://www.brookings.edu/research/reports/2011/11/21-arab-public-opinion-telhami>. (Erişim Tarihi: 23 Mart 2013)

- Tol, Gönül, "The 'Turkish Model' in The Middle East, *Current History*, Cilt 111, No 749, 2012, s. 749-758.
- Türk Hava Yolları A.Ş. *Özel Durum Açıklamaları ve 2012 Yıllık Raporu* <http://www.turkishairlines.com/tr-tr/kurumsal/yatirimci-iliskileri/rapor-sunum-trafik-verileri-borsa-aciklamalari/borsa-aciklamalari-2013> ve http://www.turkishairlines.com/download/investor_relations/annual_reports/yillik_rapor_2012.pdf (Erişim tarihi: 10 Ekim 2013).
- Usul, Ali R, *Democracy in Turkey: the impact of EU political conditionality*, London: Routledge, 2010.
- Yalçın, Hasan B., "The Concept of 'Middle Power' and the Recent Turkish Foreign Policy Activism," *Afro Eurasian Studies*, Cilt 1, No 1, Bahar 2012, s. 195– 213.
- Yeğin, Mehmet, "Turkey as a 'Companion' Not a 'Model' to the Middle East", *Journal of Turkish Weekly*, 25.02.2011. <http://www.usak.org.tr/EN/makale.asp?id=1965>. (Erişim Tarihi: 29 Mart 2012)
- Zakaria, Fareed, *The Post-American World*, 1st ed., W. W. Norton & Company, 2008.
- Zengin, Gürkan, *Hoca: Türk Dış Politikası'nda Davutoğlu Etkisi*. İstanbul, İnkilap Kitabevi, 2011.
- "Davos boosted Erdoğan's popularity". *Zaman*, 7 Şubat 2009. Erişim için <http://www.todayszaman.com/news-166223-davos-boosted-erdogans-popularity.html>
- "Davutoğlu: 'Türkiye düzen kurucu bir ülke'", *Hürriyet*, 23 Haziran 2009.
- "İrandan Kürecik tehditi", *Habertürk*, 2 Temmuz 2012. Erişim için <http://www.haberturk.com/dunya/haber/755670-irandan-kurecik-tehditi>
- "Muhteşem Yüzyıl 22 ülkede gösterilecek", 3 Aralık, 2012, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25286816/> (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2013)
- "Ruslar Kürecik'i menzile aldı!", *Sabah*, 25 Kasım 2011. Erişim için <http://www.sabah.com.tr/Dunya/2011/11/25/ruslar-kureciki-menzile-aldi>
- "UN launches guidance to ensure effective conflict mediation", *Birleşmiş Milletler*, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=43086&Cr=mediation&Cr1#.UNlu17bqrek> (Erişim tarihi 25 Aralık 2012).
- "Turkish Soap Operas Influencing Arab Culture and Politics", *The Peninsula*, 21 Temmuz 2010, <http://www.thepeninsulaqatar.com/q/55-khalid-al-jaber/120926-turkish-soap-operas-influencing-arab-culture-and-politics.html>. (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2012)
- "Turkish soap operas in the Arab world: Social liberation or cultural alienation?", *Arab Media & Society*, Bahar 2010, <http://www.arabmediasociety.com/?article=735> (17 Kasım 2012)

Summary

This study discusses the extent of Turkey's non-coercive power in the Middle East and North Africa (MENA) region in the aftermath of the "Arab Spring". The rapid changes experienced in the region have rendered Turkey's non-coercive power potential ineffective. However, when the dynamics of change in the region as well as in the world are examined, it is foreseen that types of non-coercive power such as soft power, conflict resolution, cultural diplomacy, and regional economic integration will gain even more importance in the period ahead. When considered on the global level, where power has diffused to national and transnational actors, it is expected for foreign policy instruments outside of the classic government-centered diplomacy to play a greater role. In the last few years, Turkish foreign policy has taken important steps in order to accommodate this process of change.

In the age of information, it is expected that non-coercive tools and methods such as attraction and communication--be it in order to further the ability to shape the preferences and ideas of the masses or to affect the agendas of decision-makers--will become a more prominent target for foreign policy decision-makers. The importance of coercive power in the operation of world politics is undeniable; however, in comparison to the alternatives that have been developing in world politics, coercive power is becoming much more costly. The spread of power means that transnational organizations, webs of actors/bases outside of the government, and newly developing international norms and webs will begin to play greater roles in global politics. States will continue to be the most important players of global politics, but various actors and processes are challenging and essentially defying the omnipotent position of states.

Joseph Nye gathers the sources of soft power under three headings: culture, political values and foreign policy practices. In the Turkish example, it is necessary to add the positive as well as negative effects of Turkey's central geographic position and her historical legacy to these three to Turkey's non-coercive power source. Additionally, the structural changes that have occurred in the geography where Turkey is located have allowed Turkey to follow a different type of politics whose coerciveness is not predominant. Turkish products and companies have begun appearing even more in the region's countries, interest in Turkish goods has increased and there has been an appreciable increase in touristic trips to Turkey. Through its stable economy, Turkey has started to become an attractive center for international investors. The horizontal communication that has increased in commerce, culture, tourism and civil society has provided an opportunity for the strengthening of relations between societies. In the last ten years, three dimensions of Turkey's non-coercive power have moved to the forefront. These dimensions can be summed up through the following: Turkey's active diplomacy and conflict resolution initiatives in regional crises; the experience of democratization and economic integration termed the Turkish model; and Turkey's increasing cultural power and influence in the civil arena.

On the topic of Turkey's non-coercive power, in the last few years Turkish foreign policy has instituted a new role for Turkey. Contrary to status quo and security-

centered foreign policy paradigms, this foreign policy approach has cast a more proactive and multi-dimensional role for Turkey. The MENA region and the Balkans have been the main regions where this new politics have been brought to life. In the last ten years--until the Syria crisis--Turkish foreign policy has transformed from being passive and security centered to an actor that can take on proactive roles for regional peace and stability. Mediation, regular communication, good neighborly relations and conflict resolution attempts have been important points of this active foreign policy. Moreover, non-governmental actors have begun playing more active roles in the framework of multi-channeled diplomacy.

In the political transformation period known as the Turkish experience or the "Turkish model," Turkey's close relations with the European Union (EU) and the process of compliance from the perspective of becoming an EU member have played important roles. The democratization, economic progress and new foreign policy practices Turkey has experienced in the last few years have been the most explicit features of this transformation. The political and economic reforms that started in the middle of the 1990s and which accelerated at the beginning of the 2000s have positively effected Turkey's political transformation and democratization.

Another dimension of Turkey's soft power in the Middle East is the originally Turkish popular culture products that have been in substantial demand after gaining much admiration from the regional population. Turkish TV serials, music videos and movies have made Turkish stars and Istanbul especially popular. Turkish Airlines' more frequent flights to the region have also increased Turkey's visibility. Non-governmental actors such as civil society organizations, businessmen associations and help organizations have begun to play a more active and effective role in foreign policy formation. Turkey has begun to emphasize education in Turkish as well as international student policy in order to increase the spread of Turkish language in the countries near Turkey.

Turkey's non-coercive power has also faced some constraints in the last few years. The limits on Turkey's influence in the region include: the problem of maintainability, the problem of acceptance, the problem of complementarity, the need for continuous financial resources, Turkey's own internal problems and the antagonistic behaviors of potential rivals in the region. Soft power and attraction are not sufficient for Turkish decision-makers to become more effective actor in the region. However it seems that non-coercive elements of power will remain to be an important pillar of Turkey's struggle for regional influence.